

Lapuan kaupungin museot

KOKOELMAPOLIITTINEN OHJELMA 2024–2028

Työryhmä: RP, MV, KMT

Hyväksytty Lapuan kaupungin Hyvinvointilautakunnan kokouksessa – 2024 §

LUONNOS 1.10.2024

Sisällys

1. Johdanto

2. Lapuan kaupungin museot

2.1. Museoiden toiminta-ajatus

3. Kokoelmatehtävä

3.1. Kokoelmatehtävän määritelmä: museoobjekti ja museoimisprosessi

3.2. Kokoelmatehtävän määritteet, etiikka ja lainsäädäntö

3.3. Kokoelmatehtävän näkökulmat ja arvot

3.4. Museon kokoelmaorganisaatio ja – resurssit

4. Lapuan kaupungin museoiden kokoelmat

4.1. Kokoelmien historia ja muodostuminen

4.2. Lapuan taidemuseo

4.2.1. Taidemuseon arkisto

4.2.2. Taidemuseon henkilökunnan käsikirjasto

4.3. Kulttuurihistorialliset museot

4.3.1. Lapuan patruunatehtaan museo

4.3.2. Pyhälahden valokuvaamomuseo

4.3.3. Lapuanliikkeen museo

4.4. Lapuan kotiseutuarkisto

5. Tallennus ja kartunta

5.1. Tallennusalueet ja painotukset

5.2. Objektityypit

5.3. Tallennuskriteerit ja arvottaminen

5.4. Tallennussuunnitelma

5.5. Tallennustavat ja kartunta

5.6. Tallennustyönjako

6. Kokoelmien hallinta

6.1. Kokoelmien jaottelu

6.1.1. Arvoluokitus ja merkitysanalyysi

6.2. Kokoelmaan liittäminen

6.3. Luettelointi ja digitoinnin prosessit

6.4. Kokoelmanhallintajärjestelmät

6.5. Poistot

6.5.1. Taideteoksen poisto

6.5.2. Kulttuurihistoriallisen esineen poisto

7. Hoito ja turvallisuus 23

7.1. Säilytys ja tilat

7.1.1. Esilläpito

7.2. Konservointi ja hoitotoimenpiteet

7.3. Turvallisuus

8. Kokoelmien käyttö ja saavutettavuus

8.1. Saavutettavuus ja liikkuvuus

8.2. Kokoelmien käyttäjät ja asiakkaat

8.3. Käyttötavat

8.3.1. Verkkojulkaisualustat ja HELEMI-tietokanta

8.4. Kokoelmapalvelut

8.5. Käyttöluvat- ja korvaukset

8.6. Käytön rajoitukset

1. Johdanto

Kokoelmapoliittinen ohjelma määrittelee museon kokoelmatehtävän ja sen hoitamiseen liittyvät käytännöt ja prosessit. Ohjelmassa kuvaillaan museoiden kokoelmatyötä ohjaava lainsäädäntö, Lapuan kaupungin museoiden hallinnoimien kokoelmien kartuntahistoria ja kartutuksen periaatteet, kokoelmien ylläpidon käytännöt yksityiskohtaisesti sekä niiden tutkimuksen, esittelyn ja lainaustoiminnan periaatteet.

Valtionosuutta saavalla Lapuan kaupungin museolla on kokoelmapoliittinen ohjelma, kuten Museolaki (314/2019) edellyttää. Museon kokoelmapoliittinen ohjelma perustuu kokoelmien luonteeseen ja museon toimintatapoihin sekä käytössä oleviin resursseihin. Ohjelma on omistajayhteisön, Lapuan kaupungin, hyväksymä hyvinvointilautakunnan kokouksessa 10.10.2024. Museokokoelma ja sen muodostumista ohjaava kokoelmapoliittikka tekevät museosta museon; ne määrittävät museon muistiorganisaatioksi ja erottavat sen monista muista kulttuuriperintöinstituutioista.

Lapuan kaupungin museoiden kokoelmapoliittisen ohjelman ensimmäinen malli kirjoitettiin vuonna 2012. Kokoelmapoliittinen ohjelma 2024–2028 on laadittu aikaisemman kokoelmapoliittisen ohjelman 2019–2023 pohjalta. Kokoelmapoliittista ohjelmaa tarkistetaan ja päivitetään tarvittaessa, kuitenkin vähintään neljän vuoden välein.

2. Lapuan kaupungin museot

Lapuan kaupungin museot ovat Lapuan kaupungin omistama, hyvinvointilautakunnan alainen laitos, jonka toimintaa ohjaa kaupungin johtosääntö, sivistyslautakunnan hyväksymä toimintasuunnitelma sekä museon oma toimintasääntö.

Lapuan kaupungin museot koostuvat kahdesta museoyksiköstä: kulttuurihistoriallisesta yksiköstä ja taidemuseon yksiköstä. Kulttuurihistorialliseen yksikköön kuuluvat Lapuan patruunatehtaan museo, Pyhälahden valokuvaamomuseo ja Lapuanliikkeen museo. Lapuan taidemuseo on oma yksikkönsä. Kulttuurihistoriallisen yksikkö hallinnoi Lapuan kotiseutuarkistoa ja HELEMI-tietokantaa.

Lapuan kaupungin museot toimivat kulttuuripalvelujen alaisuudessa. Kulttuuripalvelut ja museot sijaitsevat Kulttuurikeskus Vanhassa Paukussa, entisen patruunatehtaan kiinteistöissä. Valtion patruunatehdas oli toiminut alueella vuodesta 1923 alkaen. Huhtikuun 13. päivän aamu 1976 oli traaginen: tehtaan lataamorakennuksessa tapahtui räjähdys, jossa kuoli 40 tehtaan työntekijää. Räjähdyksen jälkeen patruunatehtaan toiminta siirtyi hiljalleen pois uudelle tehdasalueelle Jouttikalliolle ja lopulta tehdaskiinteistö jäi tyhjilleen. Lapuan kaupunki osti vanhan patruunatehtaan kiinteistöineen vuonna 1993, jonka jälkeen alkoi alueen uudistaminen kulttuuri- ja yrityskeskukseksi. Alueelle tuli kirjasto, kansalaisopisto, musiikkiopisto ja kulttuuritoimisto sekä museoita, näyttelytiloja

ja yrityksiä.

Lapuan kaupungin museoiden toiminta alkoi virallisesti 90-luvun lopussa, kun Pyhälahden valokuvaamomuseo avattiin 12.10.1998 Kulttuurikeskus Vanhan Paukun Iso tehdas -nimeä kantavassa päärakennuksessa. Jo vuonna 1984 oli alustavasti sovittu Pyhälahden aineiston lahjoittamisesta Lapuan kaupungille. Vuonna 2006 kulttuurikeskuksessa avattiin patruunatehtaan museon perusnäyttely, joka esittelee entisen patruunatehtaan elämää. Vuonna 2007 avasi ovensa myös Lapuanliikkeen museo Vanhan Paukun tiloissa. Lokakuussa 2006 avattiin entisen pintakäsittelylaitoksen tiloihin Lapuan taidemuseo. Lapuan taidemuseo on Alajärvellä sijaitsevan Etelä-Pohjanmaan alueellisen vastuumuseo Nelimarkka-museon jälkeen toinen maakunnassa toimiva taidemuseo.

2.1. Museoiden toiminta-ajatus ja strategia

Lapuan kaupungin museoiden toimintaa ohjaa kaupungin ja kulttuuritoimen yhteinen strategia sekä museon oma toimintasuunnitelma ja - sääntö. Lapuan kaupungin museoiden toiminta-ajatuksena on edistää yleisön ymmärrystä ja tietoa historiastaan, ympäristöstään, kulttuuristaan ja kulttuuriperinnöstään.

Tämän toiminta-ajatuksen toteutumiseen pyritään seuraavin keinoin:

1. Tallentamalla, säilyttämällä ja hoitamalla aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöaineistoa sekä muuta kulttuuripääomaa.
2. Tutkimalla, välittämällä ja esittämällä aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä.
3. Osallistamalla yleisöä ja ympäröivää yhteisöä näyttelyissä ja kokoelmatyössä, aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön tallentamisessa, välittämisessä ja tutkimuksessa.

3. Kokoelmatehtävä

Lapuan kaupungin museoiden kokoelmatehtävä ja toimintakenttä keskittyy Etelä-Pohjanmaalle, Lapuan kaupungin – entisen kirkkopitäjän – alueelle. Alueella on ollut asutusta jo esihistoriallisella aikakaudella ja pysyvää asutusta 1300-luvulta alkaen. Kokoelmatehtävä keskittyy juuri Lapuan historiallisen alueen, pitäjän ja kaupungin sekä yleisesti ilmaistuna lapualaisen historian, taiteen ja kulttuuriperinnön keruuseen, tallentamiseen, säilyttämiseen ja esittämiseen. Kokoelmatyön keskiössä on museoesine eli museo-objekti sekä museon asiakkaat eli yleisö ja muut museon palveluiden käyttäjät.

3.1. Kokoelmatehtävän määritelmä

Museo-objekti

Kokoelmatehtävä kohdistuu museoesineeseen eli museo-objektiin. Museo-objekti on kokoelman perusosa, joista kokoelmat koostuvat. Museo-objekti, esimerkiksi esine, taideteos tai valokuva, on mikä tahansa museon kokoelmaan tallennettu fyysinen tai ei-fyysinen asia. Se voi olla myös digitaalinen, pysyvä tai väliaikainen, se voi koostua useasta osasta tai se voi olla osa isompaa objektia.

Useat objektit voivat muodostaa ilmiön. Museo-objekti on aina osa kokoelmaa.

Museo-objektin tärkeimpiä ominaisuuksia on se, että se on todiste jostain tai se ilmentää jotain (muutakin kuin itseään), se on asia, joka on haluttu ja halutaan säilyttää (se siis on tietoisesti valittu) ja se on dokumentoitu ja liitetty osaksi kokoelmaa museoimisprosessin kautta tai tallennuspäätös on tehty.

Objekti voi olla osa kokonaisuutta, esimerkiksi tehdaslaitteen osa tai työkalu. Objekti on kuitenkin selkeästi rajattu kokonaisuus, jolla on museon kokoelmanhallintajärjestelmässä tai luettelossa oma yksilöllinen luettelointitietue ja muut tarpeelliset viitetiedot. Museo-objekti voi esimerkiksi liittyä historialliseen tapahtumaan, henkilöön tai ajanjaksoon, se voi konkretisoida ajatussuuntaa tai havainnollistaa toimintaa. Museo-objekti on alkuperäisestä käyttötarkoituksestaan eroteltu ja museoon valittu esine, jonka avulla voidaan havainnollistaa, selittää tai muuten esitellä esimerkiksi historiallista ajanjaksoa, tapahtumaa, ajattelun tapaa tai kuvataiteellista ideaa.

Museoimisprosessi

Esineestä tulee museo-objekti museoimisprosessin kautta. Museoimisprosessissa esine otetaan museon hallinnollisten prosessien kautta osaksi museokokoelmaa. Hallinnollisiin prosesseihin kuuluu kokoemalahjoituksen tapauksessa aineiston hyväksyminen sopivaksi osaksi museon kokoelmia, lahjakirjan allekirjoittaminen, lahjoitettujen esineiden kunnon tarkastaminen sekä esineiden luettelointi ja valokuvaus.

Museoimisprosessi koostuu seuraavista vaiheista:

Merkityksen määrittäminen: määritellään se, että jokin objekti on merkittävä osa jonkin ilmiön tai asian kuvaamista ja se halutaan säilyttää.

Proveniensi: selvitetään objektin aitous, omistussuhteet jne., jotta voidaan olla varmoja siitä, että kyseinen objekti voidaan tallentaa museon kokoelmaan.

Säilyttämispäätös: tehdään tietoinen päätös siitä, että objektista tulee osa museon kokoelmaa.

Dokumentointi: objekti dokumentoidaan ja sille annetaan oma paikka kokoelmassa.

Säilyttäminen: objekti asetetaan sellaiseen paikkaan ja olosuhteisiin, että sen on mahdollista säilyä. Kulttuurihistoriallisen objektin alkuperäinen käyttöarvo lakkaa.

Objektin ja tiedon yhdistäminen: objekti ja siitä tehty dokumentaatio tallennetaan ja säilytetään sillä tavoin, että kuka tahansa voi milloin tahansa löytää objektin sekä siihen liittyvän tiedon.

Merkitys ja hyöty

Museoissa tehtävä kokoelmatyö pohjautuu Suomen lakeihin sekä kansainvälisiin sopimuksiin. Suomen museolain (314/2019) mukaan museon tehtävä on tallentaa ja säilyttää kulttuuri- ja luonnonperintöä, edistää niihin liittyvää tutkimusta ja tiedon saatavuutta sekä esitellä niitä yleisölle ja toteuttaa aiheeseen liittyvää yleisötyötä. UNESCO:n alaisen Kansainvälisen museoliiton ICOMin mukaan museo on voittoa tuottamaton pysyvä instituutio, joka toimii yhteiskunnan ja sen kehityksen hyväksi, on avoinna yleisölle sekä hankkii, säilyttää, tutkii, julkaisee ja esittelee – tutkimusta, kasvatusta ja mielihyvää varten – aineellista ja aineetonta todistusaineistoa ihmisistä ja heidän ympäristöstään (ICOMin museotyön eettiset säännöt).

Aineellinen ja aineeton kulttuuri- ja luonnonperintö, todistusaineistot ihmisistä ja heidän ympäristöstään säilyvät museoissa museo-objekteina. Ne mahdollistavat tietämisen, tutkimisen ja oppimisen. Museo-objektien avulla museot pystyvät välittämään tietoa ja kokemuksia. Ne kasvattavat ihmisten visuaalista muistia. Kokoelmatyö mahdollistaa saavutettavan ja samaistuttavan kollektiivisen historian – paikallisen, alueellisen ja yhteisöllisen.

Tämän kautta voidaan ymmärtää myös kokoelmatyön merkitys ja hyöty. Museot huolehtivat kulttuuri- ja luonnonperinnön fyysisistä ja digitaalisista objekteista ja kehittävät niiden säilyttämiseen, kuvailuun ja tiedon jakamiseen liittyviä käytäntöjä yhteistyössä kotimaisen ja kansainvälisen museoyhteisön sekä tutkijoiden kanssa. Tämä mahdollistaa eri yhteisöjen aineistojen säilymisen ja saavuttamisen ja sen myötä yksilöt voivat jäsentää paikkaansa maailmassa ja osana historiallisten ilmiöiden jatkumoa. Lapuan kaupungin museoilla on rooli alueellisten identiteettien ylläpitäjinä ja vahvistajina. Ne antavat ihmisille mahdollisuuden tuntee kuuluvansa johonkin paikkaan, olla osa tiettyä yhteisöä ja sen historiaa. Historiatietoisuus auttaa ihmisiä luomaan linkejä laajempaan eurooppalaiseen ja kansainväliseen identiteettiin ja historiakäsitykseen.

Asiakas

Museon kokoelmatyötä tehdään asiakkaille. Museon asiakkaita ovat näyttelykävijöiden lisäksi myös ne, jotka tarvitsevat tietoa, tekevät tutkimusta, kaipaavat elämyksiä tai ajanvietettä joko museossa tai verkossa. Museoiden asiakkaita ovat kaikki ne, jotka näkevät tai kokevat museon kokoelmissa olevia objekteja tai niiden pohjalta luotuja tapahtumia, luentoja, muita tilaisuuksia tai kirjallisia tietosisältöjä.

Lapuan kaupungin museoissa ensisijainen asiakas on lapualainen ja eteläpohjalainen museoyleisö. Kaikki Lapuan kaupungin asukkaat voidaan laskea potentiaalisiksi museoyleisöksi. Kulttuurikeskuksessa asioiva kuntalainen on usein samalla käynnillä myös museokävijä. Museopedagogiikan erityisenä kohdeyleisönä pidetään lapsia ja nuoria, mutta kaikilla ryhmillä ikään katsomatta on mahdollisuus museo-opastuksiin. Asiakkuuksia hoidetaan myös internetin välityksellä, museoiden sosiaalisen median kanavien sekä HELEMI-tietokannan verkkopalveluiden kautta.

Paikallisten ja maakunnallisten vierailijoiden lisäksi tärkeä yleisöryhmä ovat kotimaiset sekä ulkomaiset matkailijat ja turistiryhmät, joita kulttuurikeskuksessa vierailee paljon erityisesti kesäisin. Asiakkaana ovat myös kokoelmien aineistoista kiinnostuneet ja niitä hyödyntävät tutkijat, kuten esimerkiksi paikallishistoriasta kirjoittavat tutkijat. Museoaineisto ja erityisesti kuvakokoelmat ovat tutkijoita kiinnostava ja usein tiedusteltu kokoelmien osa-alue.

Kokoelmatyön asiakkuutta on myös se, että ihmisillä on mahdollisuus osallistua oman kulttuuriperintönsä määrittämiseen ja olla päättämässä siitä, mitä heidän kulttuuristaan tallennetaan. Museon asiakkaita ovat myös ne ihmiset, jotka eivät tietoisesti hakeudu museon palveluiden ääreen; julkinen taide, prosenttiperiaatetaide tai virastoissa ja muissa avoimissa rakennuksissa oleva taide on läsnä ihmisten elämässä. Samoin rakennettu kulttuuriperintö ja kulttuuriympäristöt, joita museot vaalivat, ovat kaiken aikaa läsnä ihmisten arjessa. Myös museoiden tallennustyö palvelee niitä ihmisiä, jotka eivät kokoelmien pariin hakeudu: museoiden kokoelmatyössä on kyse myös ei-aktiivisten asiakkaiden aineistojen säilyttämisestä.

Kokoelmatyön asiakkaita ovat myös tulevat sukupolvet. Museon kokoelmatyössä katse on koko ajan suunnattu tulevaan: mitä haluamme kertoa tästä ajasta tuleville ihmisille, millaisen perinnön jätämme tulevaisuuden museon työntekijälle ja tutkijalle, mitä tulevaisuuden museokävijä haluaa tietää tästä ajasta, ja miten saamme olemassa olevat kokoelmat säilymään myös tuleville sukupolville? Kokoelmatyön asiakkaita ovat tavallaan myös menneet sukupolvet: joudumme miettimään, mitä velvollisuuksia meillä on menneisyyden ihmisiä kohtaan, mitä me voimme tai haluamme heistä säilyttää ja kertoa sekä millaisia valintoja meillä on oikeus tehdä heidän puolestaan.

Arvioinnin mittarit ja vaikuttavuus

Vaikuttavuutta arvioidessa mittareita on useita, sillä vaikuttavuutta ja tuloksia voi mitata sekä määrällisesti että laadullisesti. Kokoelmatyön koko vaikuttavuutta ei pysty arvioimaan pelkästään numeerisilla mittareilla. Kokoelmatyön laadullinen arviointi taas edellyttäisi kykyä tunnistaa ja mitata hitaita prosesseja, kuten ihmisten suhdetta yhteisönsä tai yksilön kykyä käsitellä yhteiskunnallisia muutoksia. Tämänkaltaisia mittaristoja tai metodeja ei kuitenkaan tällä hetkellä ole museoalalla käytössä. Tästä johtuen museoiden työtä mitataan ja raportoidaan numeroin.

Kokoelmatyön numeerisina mittareina voidaan laskea, kuinka paljon museoiden resursseja ohjataan kokoelmatyöhön, esimerkiksi kuinka paljon kokoelmia on digitoitu, julkaistu, lainattu, käytetty tutkimuksen lähteenä tms. Onnistuneeseen kokoelmatyöhön liittyy oleellisesti se, miten paljon kokoelmia käytetään ja miten helppoa/hankalaa käyttö on. Tähän vaikuttavat kuitenkin myös muut tekijät kuin varsinaisen kokoelmatyön onnistuminen tai epäonnistuminen.

Laadulliset mittarit kertovat enemmän kokoelmatyön vaikuttavuudesta, mutta niiden havainnoiminen on huomattavasti hankalampaa. Pääsääntöisesti museotyön vaikutukset eivät ole välittömiä vaan ne tulevat viiveellä. Kokoelmatyön onnistuminen voidaan käytännössä huomata vasta tulevaisuudessa.

Museon kokoelmatyön vaikuttavuutta voidaan pohtia esimerkiksi identiteetin kautta. Paikallisella tasolla mikään muu taho kuin alueen museot ei tallenna juuri lapualaisten ja patruunateollisuuden sekä alueen taiteen kulttuuriperintöä. Jos museot epäonnistuvat tallennuksessa, häviää alueen menneisyys ja kulttuuriperintö. Paikallisen kokoelmatyön vaikuttavuutta on siis se, että alueella asuvilla ihmisillä on pääsy oman kulttuuriperintönsä ääreen, he tuntevat juurensa ja heillä on vahva paikallinen identiteetti. Osaltaan tämä lisää yhteiskunnallista vakautta ja noudattaa samalla museolain sivistyksen, hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden kirjausta.

Myös muualta tuleville vahva ja hyvin esitetty kulttuuriperintö antaa rakennuspalikoita ymmärtämään toiseutta ja samalla itseään. Museoiden kokoelmatoiminnan vaikuttavuutta on siis melko vaikeaa mitata, mutta tämän pohjalta se näyttäytyy sivistysvaltion mahdollistajana, jossa yhteiskunnallinen vakaus, tasa-arvo ja demokratia voi toteutua.

Lapuan kaupungin museon kävijätilastot antavat määrällistä tulosta taidekokoelmanäyttelyissä ja kulttuurihistoriallisissa perusnäyttelyissä kävijöiden lukumääristä, kävijöiden keskinäisestä jakaumasta esimerkiksi ikäluokittain ja sen mukaan, onko kyseessä yksittäinen vierailija vai vierailijaryhmä. Museoiden sosiaalisen median näkyvyys ja esimerkiksi julkaisujen osallistavuuden taso sekä kuvapyyntöjen ja teoslainojen määrä toimivat myös museosisältöjen saavutettavuuden,

kiinnostavuuden ja näkyvyyden mittarina.

Kokoelma- ja näyttelytyön rajapinnalla toteutuvat hankkeet tuloksineen ovat myös yksi mittari kokoelmatyön laadullisesta sekä määrällisestä vaikuttavuudesta. Hankkeiden vaikuttavuuden osana ja niiden aikana luodut yhteistyökontaktit, julkaisut, sisällöt, palvelut ja niiden kautta kokoelmatoimintaa edistävät tulokset tarjoavat tavan arvioida kaiken kokoelmatyön vaikuttavuutta.

3.2. Kokoelmatehtävän määritteet, etiikka ja lainsäädäntö

Lainsäädännöllisellä tasolla kokoelmatoimintaa määrittää Suomen museolaki ja museoasetus. Kokoelmatehtävän ja kokoelmien yleisölle esittämisen toteuttamiseen vaikuttaa ja esittelyä rajoittaa Suomen tekijänoikeus- ja tietosuoja laki. Henkilötietolaki ja henkilötiedon suoja tulee huomioida kaikessa kokoelmatyössä ja kokoelmien esittämisessä, jossa käsitellään henkilötietoja tai niihin rinnastettavia tietosisältöjä.

Museolain lisäksi toimintaa määrittää ICOM:in (International Council of Museums) määrittämät eettiset ohjeet. ICOM:in mukaan museo on voittoa tavoittelematon, pysyvä instituutio, joka palvelee yhteiskuntaa ja sen kehitystä. Museo on yleisölle avoin instituutio, joka kerää, säilyttää, tutkii, välittää ja esittää aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä opetus- tutkimus- ja elämystarkoituksiin. ICOM:in museon määritelmä muistuttaa museolaissa määritettyjä museon tehtäviä.

Museolaissa ammatillinen museo määritetään kunnan, kuntayhtymän taikka yksityisen säätiön tai yhteisön omistamaksi instituutioksi, jonka sääntömääräisenä tehtävänä on museotoiminnan harjoittaminen tai museon ylläpito. Museon toiminnalle tulee olla taloudelliset edellytykset, mutta museota ei ylläpidetä taloudellisen voiton tavoittelemiseksi.

Museoasetuksessa määritetään, että museolla tulee olla pitkän tähtäimen toiminta- ja taloussuunnitelma, joka sisältää rahoitussuunnitelmien lisäksi suunnitelmat museon tavoitteista ja painopisteistä sekä siitä, kuinka tutkimus ja konservointi sekä kokoelmien esittäminen, tallennus, kartuttaminen ja säilyttäminen on museossa järjestetty.

Museolain mukaan museoiden tulee edistää kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevan tiedon saatavuutta ja täten edistää kansalaisten tietoutta omasta kulttuuristaan, historiastaan ja ympäristöstään. Museolaki myös velvoittaa museoita harjoittamaan ja edistämään alan tutkimusta, opetusta ja tiedonvälitystä tallentamalla, tutkimalla, säilyttämällä ja asettamalla esille esineitä ja muuta aineistoa.

Kokoelmien merkitys museotoiminnan perustana painottuu selkeästi museolaissa. Museolaki velvoittaa museon ylläpitäjän huolehtimaan siitä, että museon näyttely-, työ- ja yleisötilat sekä muut kokoelmien hoitoon ja säilytykseen tarkoitetut tilat ovat tarkoituksenmukaisia. Tätä asianmukaisuutta arvioidessa tulee huomioida kokoelmaesineiden turvallisuuden lisäksi myös henkilökunnan ja museoyleisön näkökulma. Museolaki velvoittaa museota turvaamaan museokokoelmien säilymistä kaikissa tilanteissa, myös silloin jos museo joutuu lopettamaan toimintansa. Tällaisessa tilanteessa kokoelmien säilyminen voidaan turvata esimerkiksi kokoelman liittämällä toisen museon kokoelmien osaksi.

Museon kokoelmatyössä huomioidaan museolain, museoasetuksen, ICOM:in sääntöjen lisäksi myös Museoviraston ja Suomen museoliiton ohjeistuksia, julkaisuja ja muita aineistoja. Vuoden 2024 lopussa lausuntokierroksella oleva Kulttuuripoliittinen selonteko valmistuu ohjelmakauden aikana.

Paikallisella tasolla Lapuan kaupungin museoiden toimintaa ja kokoelmatyötä ohjaa kaupungin strategia ja sitä noudatellen kulttuuritoimen oma strategia sekä museon toimintasääntö ja toimintasuunnitelma. Kaupungin vuonna 20xx päivitettyssä strategiassa painottuu onnellisuuden ja hyvinvoinnin teemat ja se miten kaupungin kaikki sektorit omalta osaltaan voivat panostaa näihin teemoihin. Kaupungin museoiden kokoelmatyössä, esimerkiksi sisältöjä ja kokoelmien saavutettavuutta kehittäessä, noudatetaan kaupungin strategisia suuntaviivoja. Museoiden kokoelmatoimintaan vaikuttavat myös kahdenkeskiset kokoelman objekteja koskevat lahjoitus-, osto- ja deponointisopimukset.

Lapuan kaupungin museoiden kokoelmatyössä huomioidaan eettiset ja lainsäädännölliset määritteet ja niitä noudatetaan näyttely-, kokoelma- ja tutkimustehtävien hoidossa ja toteuttamisessa. Museo pyrkii edistämään kaikessa toiminnassaan näiden määritteiden toteutumista.

Museot kokoelmineen ovat yleisölle avoimia ja museo pyrkii aktiivisesti välittämään ja tarjoamaan yleisölle tietoa sekä edistämään kansalaisten tietoisuutta Lapuan alueen kulttuuriperinnöstä ja ympäristöstä. Museo ymmärtää yleisön osallistamisen niin, että siihen kuuluu olennaisena osana museokävijän oman panoksen merkitys museolle ja hänelle itselleen. Museoissa yleisön osallistuminen voi olla esimerkiksi osallistumista ennalta suunniteltuun työpajaan, mutta yhtä lailla yleisölle annettuja mahdollisuuksia vaikuttaa kokoelmiin liittyvän tai kokonaisen näyttelyn tiedon keruuseen.

Lapuan kaupungin museot toimivat voittoa tavoittelematta, museoilla ei ole pääsymaksua ja muut mahdolliset tulot käytetään täysimääräisesti museotoiminnan peruskulujen kattamiseen. Kokoelmia hoidetaan ammatillisesti ja niiden turvallisuus on varmistettu huomioiden myös se tilanne, että museot lopettavat toimintansa. Tämä on varmistettu esimerkiksi lahjoitussopimuksissa, joissa kokoelmien seuraavaksi sijoituspaikaksi on määritetty alueellinen vastuumuseo tai muu museo, jonka tallennusvastuualueeseen kokoelmat parhaiten sopivat.

Kaupunki ja museon henkilökunta vastaavat tilojen sopivuudesta ja esineiden turvallisuudesta sekä kokoelmaan liittyvien sopimusten noudattamisesta. Kaupungin, hyvinvointilautakunnan ja museon strategiat antavat toiminnalle pitkäjänteisen toiminnallisen ja taloudellisen suunnitelmapohjan. Museokentällä sen tehtävää tarkastellaan yhä enemmän yhteiskunnallisesta näkökulmasta muun muassa hyvinvoinnin ja osallisuuden teemoihin liittyen.

3.3. Kokoelmatehtävän näkökulmat ja arvot

Kokoelmatehtävän näkökulmiin ja arvoihin vaikuttavat edellä mainitut museolainsäädännön ja eettisten ohjeiden antamat ohjeet ja kansainväliset määrätykset. Toiminnassa pyritään toteuttamaan museoille määritettyjä tehtäviä sekä palvelemaan yhteiskuntaa ja sen tarpeita. Näihin tehtäviin lukeutuu aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön kerääminen, säilytys, tutkimus sekä niiden välittäminen yleisöille niin tutkimukseen, opetukseen kuin myös elämykselliseen käyttöön.

Lapuan kaupungin museoiden kokoelmatyössä huomioidaan ja painotetaan erityisesti kokoelmien saavutettavuuden, osallistavuuden ja yleisötyön merkitystä. Museoiden kokoelmia pyritään avaamaan ja esittämään asiakkaille erilaisilla museokasvatuksellisilla, teknologisilla ja muilla keinoilla. Tavoitteena on yleisötyön jatkaminen, kehittäminen ja uusien yleisöryhmien tavoittaminen. Pyrkimyksenä on kulttuuriperintö- ja ympäristötietouden lisäksi edistää yhteisöllisyyttä, vuorovaikutteisuutta ja luoda myös uusia yhteistyön muotoja yleisön, museon ja muiden toimijoiden välille. Kokoelmatyössä huomioidaan myös kestävän kehityksen, demokratian ja kansainvälisyyden näkökulmat, joita pyritään tuomaan esiin rohkein nostoin myös näyttelytoiminnassa.

3.4. Museon kokoelmaorganisaatio ja -resurssit

Lapuan kaupungin museot ovat osa kaupungin kulttuuritoimea, joka toimii hyvinvointilautakunnan alaisena. Kulttuuritoimen budjetissa taidemuseon ja kulttuurihistoriallisten museoiden toimintaan on määritetty omat budjettikohdat. Yleisesti ottaen Lapuan kaupungin museoiden henkilöstö-, budjetti-, toiminta- ja kiinteistöresurssit ovat alalle tyypillisesti tarkkaan rajatut. Tämän vuoksi esimerkiksi laajempi tutkimus- ja kehittämistyö ei toteudu niin nopeasti kuin se runsaampien taloudellisten resurssien puitteissa olisi mahdollista.

Lapuan kaupungin museoiden toiminnasta ja kokoelmatehtävästä sekä palveluista vastaavat kolme päätoimista museoammattilista työntekijää. Museon johtajana toimii intendentti. Amanuenssi vakinaistettiin 1.1.2024. Museolehtori on työskennellyt museossa taidemuseon perustamisesta vuodesta 2006 saakka. Osan työpanoksestaan museoille antaa myös kulttuuripäällikkö.

Lapuan patruunatehtaan museon ja Pyhälahden valokuvaamomuseon näyttelyitä valvoo kulttuurikeskuksen vahtimestari, joka suorittaa osa-aikaisesti myös museomestarin tehtäviä. Markkinointi- ja myyntitöissä avustaa kulttuuritoimen myyntisihteeri, joka hoitaa myös näyttelyitä koskevat tiedustelut sekä opastusvaraukset.

Museoiden ja koko kulttuurikeskuksen opaspalveluista vastaavat museon henkilökunnan ohella tilanteen mukaan myös Lapuan matkailuoppaat ry. Lapuan taidemuseon museon asiakaspalvelu vastaa näyttelyiden avoinnapidosta, valvonnasta ja museokaupan myynnistä. Museoiden laskutuksesta vastaa kulttuurisihteeri. Yhteensä Lapuan kaupungin museoilla on työntekijöitä oli vuonna 2023 6,5 henkilötyövuoden edestä.

Museoiden toiminnassa auttavat myös kulttuuritoimeen palkatut määräaikaiset projektityöntekijät ja harjoittelijat. Ensisijainen vastuu Lapuan kaupungin museoiden kokoelmaorganisaatiossa kokoelmien hoidosta, ohjeistuksesta ja valvonnasta on intendentillä. Amanuenssi ja museolehtori hoitavat kokoelmia. Näyttelyvaihtojen ja kokoelmaesineiden siirroissa amanuenssia ja museolehtoria auttavat teknisen- ja kulttuuritoimen henkilöstö.

Lapuan kaupungin museoiden kaikki toimitilat sijaitsevat Kulttuurikeskus Vanhassa Paukussa. Alueen päärakennuksen, Ison tehtaan, ensimmäisessä kerroksessa sijaitsevat vierekkäin Lapuan patruunatehtaan museon (120 m²), Lapuanliikkeen museon (20 m²) ja Pyhälahden valokuvaamomuseon (138 m²) perusnäyttelyt. Kulttuuripalveluiden hallinnoima Patruunagalleria (140 m²) ja Pohjanmaan Valokuvakeskus (POVA) Lakeus ry:n hallinnoima (38 m²) vaihtuvien näyttelyiden tila.

Lapuan taidemuseo sijaitsee erillisessä rakennuksessa Ison tehtaan vieressä. Taidemuseon rakennuksen kokonaispinta-ala on 600 m², josta museon näyttelytilaa on 370 m². Alakerrassa on aulatilaa, jossa on toimistotila, keittiö, wc-tilat ja museokauppa. Yläkerrassa on henkilökunnan työtilat, toimistotilaa ja kokoelmien säilytystila. Museon suunnittelija akateemikko Juha Leiviskä (1936–2023) on tehnyt suunnitelman museon uudisosaksi. Uudisosaa ei ole toteutettu, mutta se on huomioitu alueen kaavassa.

Museoiden muut toimistotilat sijaitsevat päärakennuksessa, Työkalutehtaalla ja tilapäiselle työvoimalle järjestetään työskentelytiloja Lyijylankaosaston luovan yhteisön tilasta. Kulttuurikeskuksen Alajoki-sali-niminen 200-paikkainen auditorio sekä muut kokoontumis- ja koulutustilat ovat kaikkien keskuksen toimijoiden käytettävissä. Vuoden 2016 alussa toimintansa aloittanut Vanhan Paukun taiteilijaresidenssi sijaitsee taidemuseon vieressä Lyijylankaosaston luovan yhteisön tiloissa, jossa on ateljeetitiloja myös paikallisille taiteilijoille.

Kaupungin museoiden näyttelytilat sekä osa arkiston ja kokoelmien säilytystiloista sijaitsevat kulttuurikeskuksessa. Muut säilytystilat sijaitsevat eri puolilla kaupunkia säilytykseen sopivissa tiloissa kaupungin kiinteistöissä. Kiinteistöt ovat kokoelmien turvallisuuden ja säilytyksen osalta välttävät. Museon säilytystilojen hajasijoitus vaikeuttaa kokoelmatyötä esimerkiksi näyttelyripustusten yhteydessä.

4. Lapuan kaupungin museoiden kokoelmat

Lapuan kaupungin museoiden kokoelmat jakautuvat ensisijaisesti eri museoyksiköiden muodostamiin kokonaisuuksiin, kotiseutuarkistoon sekä käsikirjastoon. Näiden yksiköiden sisällä kokoelmat jakautuvat aineistotyyppin ja kokonaisuuksien mukaan tarkemmiksi aineistokokonaisuuksiksi. Nämä kokoelmakokonaisuudet ovat erillisiä esimerkiksi hankintojen, kokoelmalahjoitusten ja deponointien mukaisesti.

4.1. Kokoelmien historia ja muodostuminen

Lapuan kaupungin museot ja kokoelmatoiminta perustettiin kaupungin omistaman, hankkiman ja lahjoituksina saadun kulttuuriperintö- ja taidekokoelmien pohjalta. Suurin osa kokoelmista on muodostunut ja tullut kaupungin omistukseen 1980- ja 1990-luvuilla lahjoitusten muodossa. Museoyksiköt on perustettu näiden eri kokonaisuuksien ympärille. Kokoelmat ovat museoiden toiminnan myötä karttuneet hiljalleen lisää. Kaupungin kaikki kokoelmat painottuvat lapualaiseen ja eteläpohjalaiseen kulttuuriperintöön.

4.2. Lapuan taidemuseo

Lapuan taidemuseon kokoelmien perustana on lapualaislähtöisen, mutta pääkaupunkiseudulla vaikuttaneen varatuomari Pauli Laurilan taidelahjoitus, jonka Lapuan kaupunki päätti vastaanottaa vuonna 1998. Lahjoituksen ehdoksi Laurila asetti sen, että kokoelmalle rakennetaan arvoisensa paikka. Kulttuurikeskus Vanhassa Paukussa oli korjaamatta vielä entinen pintakäsittelylaitos, joka päätettiin korjata taidemuseoksi. Rakennus valmistui vuonna 2006 ja taidemuseotoiminta alkoi

kokoelmatyöskentelyn ja ensimmäisen näyttelyn myötä syksyllä 2006. Vuonna 2026 on Lapuan taidemuseon 20-vuotisjuhluvuosi.

Taidemuseon hallussa on vuonna 2024 kahdeksan kokoelmaa: Pauli Laurilan lahjoituskokoelma, Antti Ojalan talletuskokoelma, Kari Ovaskan talletuskokoelma, Armas Paavolan lahjoituskokoelma, Päivi ja Veikko Juraman lahjoituskokoelma, Oiva Polarin lahjoituskokoelma, Lapuan taide- ja tiedesäätien kokoelma ja museon omat kokoelmat. Kokoelmassa on 1 385 teosta, joista Lapuan kaupungin omia on 580 teosta. Taidemuseon kartunta vuosina 2019–2023 on noin 25 teosta.

4.2.1. Taidemuseon arkisto

Taidemuseon arkisto sisältää taidemuseon kokoelmiin ja historiaan liittyvää asiakirja-aineistoa ja dokumentteja kuten valokuvia, julkaisuja, julisteita, kutsuja ja nauhoitteita. Toimintaa tallentava arkisto on käyttöarkisto. Taidemuseon kokoelmataiteilijoiden henkilöarkistoja on aloitettu keräämään ja tämä taiteilijoiden arkistoja tallentava arkisto päätearkisto.

4.2.2. Taidemuseon henkilökunnan käsikirjasto

Lapuan taidemuseon henkilökunnan käsikirjaston muodostavat museon omat kirjahankinnat, taidekokoelmalahjoitusten mukana tulleet taide- ja tietokirjat sekä Museoliiton julkaisuvaihtorenkkaan kautta tulevat taidenäyttelyihin liittyvät kirjat. Tämä käsikirjasto on liitetty osaksi Lapuan kaupunginkirjaston tietokantaa ja sen materiaalit ovat käytössä vain taidemuseon avoinnaoloaikoina henkilökunnan toimistotilassa. Julkaisuja ei lainata museon ulkopuolelle.

4.3. Kulttuurihistorialliset museot

Kulttuurihistoriallisen yksikön museot kokoelmineen jakautuvat Pyhälähden valokuvaamomuseoon, Lapuan patruunatehtaan museoon, Lapuanliikkeen museoon ja Lapuan kotiseutuarkistoon. Jokaisen museon kokoelma koostuu kaupungin omistamasta aineistosta, joka omalta aihealueeltaan liittyy Lapuan paikkakunnan historiaan, toimijoihin ja tapahtumiin. Nykyisten esineiden kontekstittietoja pyritään täydentämään ja rikastamaan sekä museoiden aihealueisiin liittyvää aineetonta kulttuuriperintöä pyritään keräämään eri keinoin.

Museoiden esineistön karttumiseen vaikutta ei lisäännny, eikä säilytystilassa ole tiloja. Esimerkiksi Pyhälähden valokuvaamon toiminta on päättynyt ja kaikki valokuvaamon esineistö on jo lahjoitettu Pyhälähden valokuvaamomuseon kokoelmiin. Pyhälähden perillisiltä kerätään kuitenkin aktiivisesti aineetonta aineistoa, kuten muistitietoa valokuvaamon arjesta ja täydentäviä tietoja lahjoitetuista esineistä.

4.3.1. Patruunatehtaan museo

Patruunatehtaan museon kokoelmassa on Lapualla sijainneen Valtion patruunatehtaan alkuperäisiä koneita, työkaluja, tuotteita, valokuvia ja muuten sekä paikallisesti että maailmanlaajuisesti merkittävän tehtaan arkiseen elämänmenoon liittyvää aineistoa.

Kokoelmat tulivat kaupungin omistukseen vuonna 1993 tehdaskiinteistön ostamisen yhteydessä. Osa esineistä tuli myöhemmin lahjoituksena yksityishenkilöiltä sekä uudelta patruunatehtaalta. Museon kokoelmiin kuuluu 440 objekta. Aineellinen esinekokoelma ei museon rajallisen aihealueen takia tällä hetkellä kartu säännöllisesti, mutta ajoittain kokoelmiin tulee uusia lahjoituksia. Aineettomia kokoelmia, kuten esimerkiksi tehtaan arjesta kertovaa muistelu- ja valokuva-aineistoa pyritään kartuttamaan aktiivisesti.

Tällä hetkellä Lapuan patruunatehtaan museon kokoelmat ja toiminta keskittyvät pääasiassa vanhan patruunatehtaan alueen toimintaan. Kuitenkin muuton jälkeen myös nykyinen patruunatehdas on jatkanut toimintaansa 1970-luvulta alkaen. Tällä hetkellä keruuvastuualue ja kokoelmat keskittyvät vanhan patruunatehtaan toimintaan, arkeen ja vaikutukseen paikkakunnalla. Nykyisen patruunatehtaan työntekijöiden työn nykydokumentointia tullaan jatkaamaan. Keväällä 2024 museo toteutti työntekijöiden haastatteluja Nammo Lapua Oy:n tehtaalla.

4.3.2. Pyhälahden valokuvaamomuseo

Pyhälahden valokuvaamomuseon kokoelmat pohjaavat Pyhälahden perheen perikunnan lahjoittamasta valokuvaamon esineistöistä ja arkistoista. Aineisto lahjoitettiin pysyvästi kaupungille vuonna 1998. Museon kokoelmat sisältävät noin 150 000 paperiseen hakemistoon luetteloitua negatiivia ja valokuvaa. Mukana on runsaasti henkilö- ja ryhmäkuvia, mutta myös maisemakuvia, työkuvia ja otoksia tapahtumista.

Kokoelmaan kuuluu myös lukuisia valokuvaamon kameroita, studiolavasteita ja valokuvauksen apuvälineitä sekä valokuvan käsittelyyn ja kehitykseen liittyviä esineitä. Esinekokoelmaan kuuluu yhteensä 1 300 valokuvaamon esinettä, joista osa on esillä museon perusnäyttelyssä. Lähes kaikki Pyhälahden valokuvaamoon liittyvä esineistö on museon kokoelmissa. Aineettomia kokoelmia, kuten esimerkiksi kokoelman kuva-aineistoon ja paikalliseen historiaan liittyviä muistoja kerätään. Negatiivikokoelman digitointia ja tallennusta jatketaan. Kokoelmatietoja pyritään täydentämään ja rikastamaan uuden tutkimustiedon sekä edellä mainitun aineettoman aineiston avulla. Digitointiin pyritään saamaan hankerahoitusta.

4.3.3. Lapuanliikkeen museo

Lapuanliikkeen museon kokoelma sisältää noin 60 objekta, jotka ovat osittain luetteloitu. Kokoelmaan kuuluu Lapuan liikkeen ja Isänmaallisen kansanliikkeen aineistoa erityisesti 1930-luvun alkupuolelta, joitakin yksittäisiä esineitä on myös 1930-luvun lopulta. Aineistoon kuuluu Lapuan liikkeen ja Isänmaallisen kansanliikkeen julkaisuja, asiakirjoja, jäsenten kirjeenvaihtoa, juhla- ja palkintoesineitä. Lapuan kaupunki osti Lapuan liikkeen peruskokoelman 1980-luvun lopulla Lapua-Seuralta, joka vuorostaan oli ostanut sen lapualaiselta keräilijältä. Peruskokoelma oli pohjana Lapuanliikkeen museon kokoelmille. Kokoelmaa on täydennetty yksittäisillä hankinnoilla yhteistyössä Lapua-Seuran ja keräilijöiden kanssa. Kokoelmaa pyritään myös jatkossa kartuttamaan.

4.4. Lapuan kotiseutuarkisto

Lapuan kotiseutuarkisto tallentaa Lapuaa koskevaa yksityisluontoista arkistoaineistoa ja henkistä perinnettä. Kotiseutuarkiston toiminnasta huolehtii Lapuan museoiden kulttuurihistoriallinen yksikkö. Aineistossa on yhdistysten, yritysten, yksityishenkilöiden ja talojen arkistoja.

Aineistossa on 43 erillistä arkistonmuodostajaa. Asiakirjoja on vuodesta 1981, jolloin kulttuurilautakunta perustettiin Lapualle. Arkistossa on materiaalia 54 hyllymetriä. Lapuan kotiseutuarkisto perustettiin vuonna 2000 Lapuan kaupunginvaltuuston hyväksymänä. Kotiseutuarkiston perustamisen aikaan tavoitteena oli tallentaa paikallista yksityisluontoista arkistoainesta ja henkistä perinnettä, saada se säilymään ja asettaa se käytettäväksi siten, että se palvelee sekä yleisen että paikallisen tutkimuksen, opetuksen, harrastustoiminnan ja käytännön tarpeita. Kotiseutuarkisto on otettu osaksi kaupungin museoiden toimintaa ja vastuualuetta. Kotiseutuarkiston nykyiset tavoitteet ovat samankaltaiset alkuperäisten kanssa ja ne on määritetty tarkemmin tässä kokoelmapoliittisessa ohjelmassa.

5. Tallennus ja kartunta

5.1. Tallennusalueet ja painotukset

Lapuan kaupungin museoiden kaikissa yksiköissä kokoelmien yleisenä tallennusalueen määrittäjänä on objektin yhteys kulttuurihistoriallisesti tai muilla tavoilla Lapuan historiallisen pitäjään, paikkakuntaan tai Etelä-Pohjanmaan alueelle. Aineisto voi esimerkiksi olla lähtöisin Lapualta tai on lapualaislähtöiseen henkilöön liittyvää tai hänen tuottamaansa. Aineisto voi myös liittyä Lapuaan liittyvään tapahtumaan tai tapahtumiin. Aineistolla tulisi maantieteellisesti ja alueellisesti olla jokin selkeä ja merkityksellinen yhteys Lapuaan tai lapualaisuuteen. Yleinen museoiden tallennusvastuun painopiste on erityisesti 1900-luvun historiassa, mutta vanhempi aineisto kuuluu erityisesti Lapuan kotiseutuarkiston tallennusvastuualueeseen. Temaattisesti aineiston tulisi liittyä yksittäisen museonyksikön omaan aihealueeseen merkityksellisellä tavalla.

Lapuan patruunatehtaan museon osalta tallennusalueen aineiston liittyy vanhan patruunatehtaan tehdasalueen toimintaan, henkilökuntaan, tapahtumiin ja vaikutukseen niin paikallisella kuin myös kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Ajallisesti Lapuan patruunatehtaan museon tallennusvastuu keskittyy erityisesti tehtaan toiminta-aikaan perustamispäätöksestä lataamon räjähdykseen ja sen jälkeen tapahtuneeseen muuttoon 1923–1993. Tallennusalueeseen kuuluu myös Suomen patruunan valmistusteollisuus yleisesti sekä nykyisen patruunatehtaan nykydokumentointi.

Pyhälahden valokuvaamomuseon tallennusalueeseen kuuluu Pyhälahden valokuvaamoon, perheeseen, toimintaan ja vaikutukseen Lapualla liittyvä aineisto sekä maaseutuvalokuvaamotoiminnan historia. Pyhälahden valokuvaamomuseon aineiston tallennus painottuu valokuvaamon toiminta-aikaan eli vuosiin 1900–1980.

Lapuanliikkeen museon tallennusvastuuseen kuuluu Lapuan liikkeen (1929–1932) ja Isänmaallisen kansanliikkeen (1932–1944) toimintaan, historialliseen merkitykseen, toimijoihin ja tapahtumiin liittyvä aineisto. Tähän tallennusalueeseen kuuluu kaikki Suomessa ja 1929–1944 tapahtunut Lapuan liikkeen ja Isänmaallisen kansanliikkeen toiminta.

Kotiseutuarkistoon tallennusvastualueeseen kuuluu Lapuaa ja Lapuan aluetta koskeva yksityisluontoinen arkistoaineisto ja henkiseen perinteeseen liittyvä aineisto. Aineisto voi olla yksityishenkilöiden, yhdistysten tai muiden lapualaisten toimijoiden toimintaan ja vaikuttamiseen liittyvää arkistoaineistoa kuten muistiinpanoja, pöytäkirjoja, kirjeitä, nauhoitteita sekä muuta materiaalia. Ajallisesti Lapuan kotiseutuarkiston tallennusalue ajoittuu vuosien 1700–2000 väliselle ajalle, mutta vanhempi sekä uudempi aineisto voidaan tapauskohtaisesti hyväksyä osaksi kokoelmia.

Taidemuseon tallennusalueeseen kuuluu lapualainen, lapualaislähtöisten sekä Lapuaan muilla tavoin liittyvien ammatillisten taiteilijoiden kuvataide kaikkine ilmenemismuotoineen. Tallennusvastuuseen kuuluu myös näihin taiteilijoihin ja heidän taiteilijan työhönsä olennaisesti liittyvät muistiinpanot, luonnokset, lehtileikkeet, julkaisut, asiakirjat ja kirjeenvaihto sekä av-aineisto, digitaalinen aineisto ja nauhoitukset.

5.2. Objektityypit

Tallennettavat objektit ja niiden tallennuspainotukset vaihtelevat museoyksikköjen välillä. Yleisesti tallennettavien objektien koko ja luonne vaihtelevat paljon. Kukin objekti, fyysinen tai digitaalinen, kantaa mukanaan monikerroksista tietosisältöä ilmiöistä ja elämästä. Osa tietosisällöstä on saatavissa suoraan itse objektista, kuten valmistustekniikka tai asiakirjan sisältö. Suurin osa tiedosta on sellaista, joka liittyy objektiin tietoina, tarinoina ja muistoina. Käyttäjät, käyttötavat tai käyttöpaikat voivat kertoa objektin aineettomasta kulttuuriperinnöstä ja (muisti)tiedosta.

Objekteiksi voidaan kutsua: 1) Esineitä (fyysiset objektit) 2) Taideteoksia (fyysiset, digitaaliset, käsitteelliset) 3) Tallenteita (fyysiset, mm. valokuvat, digitaaliset ja av-tallenteet) 4) Arkistoaineistoa (yksilön tai yhteisön toiminnasta kertovat asiakirjat ym. aineistot) 5) Painotuotteita (fyysiset tai digitaaliset julkaisut kuten kirjat, lehdet, pienpainatteet).

Tietojen esiin saaminen museo-objektista riippuu siitä, mitä tietoja on otettu talteen sillä hetkellä, kun objekti on otettu vastaan. Tallennettaviin objekteihin kuuluu esimerkiksi patruunatehtaan kookkaita teollisuuskoneita ja -linjastoja, Pyhälahden valokuvaamon studiovälineistöä, Lapuan liikkeen museon kunniamerkkejä ja kotiseutuarkiston pöytäkirja-aineistoja.

Pyhälahden valokuvaamon objektit ovat lähes täysin Pyhälahden perikunnan lahjoittamaa valokuvaamon aineistoa sekä Pyhälahden perheen esineistöä. Tallennettavat objektit ovat valokuvaamon apuvälineitä, kameroita, työkaluja, lavasteita ja kuvien kehittämiseen liittyviä välineitä. Toinen tärkeä tallennettavien objektien ryhmä on Pyhälahden valokuvaamon ja Pyhälahden perheen valokuvat, valokuvien negatiivit sekä muu asiakirja-aineisto. Isoimmat Pyhälahden esineet ovat valokuvaamon studiossa käytetyt Saksassa valmistetut alkuperäiset taustakankaat, jotka ovat useamman metrin mittaisia. Pienimmät esineet ovat kuvaamon kameroiden osat ja komponentit kuten esimerkiksi objektiivien mekanismit, jotka voivat olla kooltaan vain muutamia senttimetrejä.

Lapuan patruunatehtaan tallennettavat objektit ovat tehtaan laitteistoa, työkaluja, huonekaluja, valokuvia ja asiakirjoja.

Lapuanliikkeen museon tallennettaviin objekteihin lukeutuvat Lapuan liikkeen ja Isänmaallisen kansanliikkeen esineistöt, kuten järjestöjen julkaisema materiaali, lehdet, kirjat, liput, viirit,

kirjeenvaihto, asiakirjat, valokuvat, juhlaesineet, kunniamerkit ja pinssit.

Kotiseutuarkiston tallennettaviin objekteihin kuuluu tallennusvastuualueeseen liittyvät yhdistysten ja muiden toimijoiden pöytäkirjat, kirjeenvaihto, julkaisut, valokuvat, ääni- ja videonauhoitteet sekä muut pienikokoiset esineet, jotka olennaisesti liittyvät tallennusvastuualueeseen.

Taidemuseon tallentamat objektit ovat taideteoksia ja taiteilijoihin liittyviä asiakirja-aineistoja ja julkaisuja. Näihin lukeutuu maalaukset, veistokset, painotyöt, installaatiot, video- ja ääniteokset sekä taiteilijoihin ja heidän taiteilijan työhönsä olennaisesti liittyvät luonnokset, muistiinpanot, lehtileikkeet, näyttelyjulkaisut, näyttelyjulisteet, kutsukortit, asiakirjat ja kirjeenvaihto.

5.3. Tallennuskriteerit ja arvottaminen

Tallennuskriteerit ovat ne perusteet, joiden pohjalta arvioidaan aineiston sopivuutta museon kokoelmaan. Kriteerit kokonaisuudessaan ohjaavat päätöstä tallennuskohteen valinnassa. Valintapäätöksessä huomioidaan kriteerien toteutumista kokonaisuutena ja suhteessa museon tallennusvastuualueeseen.

Tallennuskohteiden valinnassa käytetään seuraavia kriteereitä:

Taidekokoelman kartutuksessa: 1. Taideteosten korkea taiteellinen laatu a) Taiteilijan merkitys kuvataiteen kentällä Lapualla tai Etelä-Pohjanmaalla b) Teoksen suhde taiteilijan tuotantoon 2. Teos on merkittävä oman aikansa kuvataiteen/visuaalisen kulttuurin edustaja 3. Teoksella on erityinen tarina 4. Teos tuo kokoelman sisällöllisiin linjoihin tärkeän lisän tai sillä on suhde jo olemassa olevaan kokoelmaan 5. Taidemuseoalan ammattilaisten subjektiivinen harkinta tai vastaanottopäätös 6. Teos profiloii kokoelmanmuodostusta suuntaan, johon kokoelmaa on tarkoitus kehittää.

Kulttuurihistoriallisten kokoelmien kartutuksessa: 1. Objektin tietosisältö. Objektin täytyy olla merkittävä ilmiönsä tai aihepiirinsä edustaja. Lisäksi objektin historian tulee olla mahdollisimman hyvin tiedossa, esim. käyttäjät, käyttötavat, -paikat jne. 2. Paikallisuus ja aihe. Objektin on annettava jotain oleellista tietoa museon toiminta-alueesta ja sen on liityttävä museon tallennusvastuuseen. Kaikkea tiettyyn alueeseen liittyvää aineistoa ei tallenneta. 3. Käyttökelpoisuus. Museon on voitava hyödyntää kokoelmaobjekteja toiminnassaan, esimerkiksi näyttelyissä tai tutkimuksessa. Pääasiassa aineistoa on voitava esittää julkisesti. Kriteeri liittyy mm. kuvien laatuun, tiedostojen kokoon ja tiedostomuotoon. 4. Säilymisedellytykset. Aineisto, josta museo kykenee turvallisesti huolehtimaan ja turvaamaan objektin säilymisen (esim. varastotilojen riittävyys, objektin ja ihmisten turvallisuus).

5.4. Tallennussuunnitelma

Tulevia tallennuksen painopisteitä Lapuan kaupungin museoilla on erityisesti Pyhälahden valokuvaamomuseon ja Lapuan patruunatehtaan museon esineistöön liittyvien aihealueiden tietojen rikastaminen. Molempien kokoelmien fyysiset esinekokoelmat ovat hyvin kattavat, eivätkä ne tule karttumaan aktiivisesti lähivuosina, joten kokoelmatyössä on mahdollista suunnata resursseja aineettomien kokoelmien täydentämiseen. Seuraavana prosessina on kerätä aineetonta kulttuuriperintöä muistitiedon, kokemusten ja kertomusten muodossa. Pyrkimyksenä on täydentää jo olemassa olevien aineellisten kokoelmien objekteja niihin liittyvällä aineettomalla tiedolla. Tämä voi esimerkiksi olla vanhan tehtaan silloisten työntekijöiden kertomaa tietoa tehtaan laitteiden käytöstä ja arjesta tehdasyhteisössä. Tulevaa keruuta on tarkoitus toteuttaa osana perustoimintaa sekä

hankkeiden avulla.

Kotiseutuarkiston kokoelmiin liitetään tallennuskriteerit täyttävää passiivisen kartunnan lahjoitusaineistoa, tällä hetkellä kotiseutuarkiston kokoelmia ei täydennetä museon toimesta aktiivisesti. Lahjoituksia voidaan ottaa vastaan harkitusti, lahjoitukset käydään läpi tapauskohtaisesti ennen kokoelmiin liittämistä.

Lapuan taidemuseon kokoelmiin tallennetaan lapualaisten ja lapualaislähtöisten sekä Lapuaan muulla tavoin liittyvien taiteilijoiden taiteellista tuotantoa, sekä teoksia, joissa on paikkakuntaan liittyviä aiheita. Kokoelmiin tallentuu myös niihin sopivia yksittäisten keräilijöiden tai taiteilijoiden lahjoittamia kokonaisuuksia.

5.5. Tallennustavat ja kartunta

Museon kokoelmatyön tavoitteena on tallentaa jälkiä ihmisten elämästä ja toiminnasta. Elämästä jääviä jälkiä ovat mm. esineet, taide, tavat, taidot, tieto, perinteet, muistot, muisti, tarinat jne. Kokoelmiin tallennetaan esineitä, valokuvia, asiakirjoja, audiovisuaalista aineistoa sekä digitaalista aineistoa esimerkiksi 3D-mallien muodossa. Arkistoaineistoa kerätään ensisijaisesti tallennusalueeseen liittyviin teemoihin ja museon objekteihin liittyen. Laajemmat ja pelkästään arkistoaineistoa sisältävät aineistolahjoitukset pyritään ohjaamaan sille arkisto- tai museokentän toimijalle, jonka tallennusalueeseen kyseinen aineisto kuuluu.

Tallennustehtävää toteutetaan museoissa aktiivisesti yhteistyöllä kokoelmiin liittyvien tahojen ja henkilöiden kanssa. Kokoelmiin tallennetaan tavanomaisen aineellisen kulttuuriperinnön lisäksi aineetonta tietoa HELEMI-tietokannan asiakasrajapinnan tunnistamis- ja muistokeruun avulla.

Kaikkien museoiden kartunta on aineellisten kokoelmien osalta pääasiassa passiivista kartuntaa. Passiivinen kartunta on arviointikriteerien täyttävien lahjoitusten sekä satunnaisten kokoelmasta löytyneiden luetteloimattomien museolöytöjen liittämistä kokoelmiin.

Kartuntamäärät vaihtelevat vuosittain. Vuosittaiset aineellisen kulttuuriperinnön kartuntamäärät ovat kulttuurihistoriallisten museoiden osalta n. 5–15 objektia tai objektikonaisuutta vuodessa. Taidemuseon yksikön kartunta on n. 1–10 teosta vuodessa.

Tallennussuunnitelman mukaisesti aineettoman kulttuuriperinnön kartuntaa ollaan jatkamassa ja resurssien rajoissa lisäämässä osaksi jatkuvaa aktiivista kokoelmatoimintaa sekä kokoelmien kartuttamista. Tämän toiminnan osana myös nykydokumentointia on tarkoitus ottaa osaksi kokoelmien keruuta ja kartuntaa. Museoiden ensisijaisena kartuntatavoitteena on nykyisten kokoelmien täydentäminen passiivisen kartunnan ja erityisesti jo olemassa olevien kokoelmien tietojen rikastamisella sekä aineettoman kulttuuriperinnön keruun avulla.

5.6. Tallennustyönjako

Tallennustyönjaossa huomioidaan muiden museoiden keruuvastuualueet. Suuremmat ja vain arkistoaineistosta koostuvat aineistot ohjataan arkistoon, jonka tallennusalueeseen kyseinen aineisto kuuluu. Jos esineaineisto ei sovi Lapuan kaupungin museoiden tallennusalueisiin tai esineiden

tiedetään sopivan paremmin toisen museon tallennusalueeseen, voidaan esineitä tarjota kyseiselle museolle.

Ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkoston (TAKO-verkosto) määrittämä ja ohjaama valtakunnallinen tallennustyönjako on hyvä työkalu antamaan suuntaviivoja erityisesti silloin, kun kokoelmiin tarjottu aineisto sopisi paremmin toisen museon tallennusvastuualueelle. TAKO-tallennusvastuussa Lapuan kaupungin museoiden tallennusvastuualueelle on jaoteltu 3 aihealuetta. Lapuan kaupungin museot kuuluvat kahteen TAKO-työskentelyn 2.- ja 4.-pooleihin. Yhteiskunnallisten liikkeiden aihealueesta vastuualueelle kuuluu Lapuan liike ja Isänmaallinen kansanliike. Aseteollisuuden aihealueesta vastuualueena on patruunateollisuus. TAKO on järjestäytyy yhdistykseksi vuonna 2024.

6. Kokoelmien hallinta

Kokoelmien hallinta pitää sisällään kaikki museon kokoelmien käsittelyn prosessit. Näihin kuuluu niin kokoelmien dokumentointi, luokittelu, tallennus, kokoelmiin liittäminen ja niistä poistaminen sekä kokoelman hallinnan järjestelmät.

6.1. Kokoelmien jaottelu

Lapuan kaupungin museoissa ensimmäinen kokoelmien jaottelun taso on museokohtainen eli kokoelmakokonaisuudet jakautuvat ensimmäisenä Lapuan patruunatehtaan museon, Lapuanliikkeen, Pyhälahden valokuvaamomuseon, kotiseutuarkiston sekä taidemuseon kokoelmiin. Näiden kokoelmayksikköjen sisällä kokoelmat on jaoteltu omiin kokoelmayksiköihin aineistotyyppin, alatyypin sekä aineiston määrittäjän kuten lahjoittajan tai aineistoon liittyvän toimijan mukaan. Yleisesti ottaen aineisto jakautuu esineisiin, arkistoaineistokokonaisuuksiin sekä valokuvakokonaisuuksiin ja näiden kokonaisuuksien alatyyppeihin.

Patruunatehtaan museossa aineisto jakautuu arkisto-, valokuva- ja esinekokoelmiin. Kaikissa kokoelmaluokissa aineisto jakautuu erikseen lahjoittajatahon ja kokoelmakokonaisuuksien mukaan.

Pyhälahden valokuvaamomuseon kokoelmat jakautuvat esinekokoelmaan, arkistokokoelmaan sekä valokuva- ja negatiivikokoelmaan. Kaikissa kokoelmissa on erillinen Pyhälahden perheen oma henkilökohtainen aineistokokonaisuutensa, johon sisältyy aineistoa kuten esimerkiksi perhekuvia, kirjeenvaihtoa ynnä muuta aineistoa. Syynä tälle jaottelulle on lahjoittajatahon toive erotella henkilökohtaisempi aineisto omaksi kokonaisuudekseen sekä aineistoa varten erikseen laadittu luovutussohje.

Lapuan liikkeen kokoelma on jaoteltu arkistoaineistoon sekä esineistöön. Arkistoaineistoa on jaoteltu erikseen vielä Lapuan liikkeen julkaisuihin, toiminnan asiakirjoihin sekä kirjeenvaihton kokonaisuuksiin.

Taidemuseon aineisto on jaoteltu aineiston määrittäjän mukaan. Taidemuseon kokoelmien aineistot ovat siten jaoteltu yksityisten lahjoittajien, taiteilijoiden tai muiden toimijoiden mukaan.

Kotiseutuarkiston aineisto on jaoteltu ensisijaisesti arkistonmuodostajan mukaan, eli toimijan, henkilön tai muun tahon mukaan, joka on aineiston muodostanut, lahjoittanut. Tämä aineisto on jaoteltu vielä sarjoihin aineiston sisällön ja muodon mukaan.

Aineistotyyppin ja määrittäjän mukainen jako on käytössä sen selkeyden takia ja jaottelu on yleinen museokentällä. Kokoelmat ovat monipuoliset, mutta eivät lukumäärällisesti niin mittavat, että tarkempi jaottelu aineistotyyppin ja edellä mainittujen teemojen lisäksi ole tällä hetkellä ajankohtaista.

6.1.1. Arvoluokitus ja merkitysanalyysi

Lapuan kaupungin museoissa ei käytetä erillistä arvoluokituksen numeerista järjestelmää, mutta arvoluokituksessa hyödynnetään tallennuspäätöksessä hyödynnettäviä kriteerejä ja niiden pohjalta tehtäviä arvotuksen päätöksiä (ks. 5.3.). Kokoelmien selkeärajaisuuden ja vähäisen kartunnan tähden arvoluokituksen järjestelmän käyttöönottoa ei ole tällä hetkellä nähty tarpeelliseksi tai erityistä hyötyä tarjoavaksi työkaluksi kokoelmien hallinnoinnin kannalta.

Myöskään merkitysanalyysi ei tällä hetkellä ole erillisenä ja aktiivisena osana museoiden kokoelmatoimintaa, mutta merkitysanalyysin työkaluja hyödynnetään osana kokoelmien arvotusprosessia sekä osana kokoelmien tutkimustoimintaa. Merkitysanalyysi on tarkoitus ottaa omana työkalunaan osaksi museon kokoelmatoimintaa.

Museoiden nykyisessä arvotusprosessissa hyödynnetään merkitysanalyysin ja tallennuksen kriteerejä. Erityisesti aineiston tieteellinen, alueellinen, kulttuurinen, historiallinen, tyyllinen tai taidehistoriallinen edustavuus sekä kattavammat kontekstittiedot tekevät objektista arvokkaamman niin yleisö-, tutkimus- ja kokoelmatyössä kuin suhteessa muihin vastaaviin objekteihin.

Yksi kriteereistä on esineen kunto ja konservointitarve, jota hyödynnetään arvotustilanteessa. Tallennuskriteerien lisäksi kriteerinä on aineiston ainutlaatuisuus niin kokoelman sisäisesti kuin myös suhteessa muihin kansallisiin museokokoelmiin. Objekti, joka on luonteeltaan ainoa laatuaan, voidaan tapauskohtaisesti arvottaa arvokkaammaksi ja merkityksellisemmäksi osaksi kokoelmia kuin objekti, josta on useita vastaavia, samankaltaisia kappaleita. Tämä luonteen ainutlaatuisuus voi liittyä esimerkiksi esineen olemukseen, käyttökontekstiin, säilyneisyyteen, käytettävyyteen tai yhteisölliseen merkitykseen. Nämä prosessit pohjaavat museon tallennusvastuualueen, tallennuskriteerien ja toiminta-ajatuksen toteutumiseen.

6.2. Kokoelmaan liittäminen

Kokoelmaan liittämistä ohjaa tallennussuunnitelma ja tallennustyönjako. Kokoelmiin liittämisestä lopullisen päätöksen tekee intendentti yhdessä muun museohenkilökunnan avustamana. Objektit arvioidaan sen mukaan, miten ne suhteutuvat museoiden tallennusvastuuseen (ks. 5.) ja tallennusarviointikriteereihin (ks. 5.3.)

Päätösprosessissa tarkastellaan kokonaisvaltaisesti objektin tai aineiston sopivuus kokoelmiin. Päätösprosessista vastaa ensisijaisesti intendentti muun henkilökunnan avustamana.

Teoshankinnassa, jonka arvo ylittää määrällisesti intendentin hankintaoikeudet, alistetaan päätös hyvinvointilautakunnan tehtäväksi.

Päätösprosessissa käydään ensimmäisenä läpi tarjotun aineiston tai objektin sopivuus museon tallennusvastuualueeseen ja suhde tallennustyönjakoon. Jos tarjottu aineisto ei sovi minkään muun museon tallennusvastuualueeseen ja se kuuluu Lapuan kaupungin museoiden tallennusvastuualueeseen, siirrytään liittämiprosessissa objektin tai aineiston arviointiin.

Arviointivaiheessa tarkastellaan aineistoa kokonaisvaltaisesti suhteessa tallennusarviointikriteereihin (ks. 5.3.). Tarkastelussa huomioidaan kaikkien kriteerien toteutuminen kokonaisuutena tarjotun aineiston tai objektin tapauksessa. Jos yli 50 % kriteereistä, eli kolme kriteeriä viidestä, toteutuu objektissa, voidaan sen liittämistä kokoelmaan vakavasti harkita.

Aineiston tai objektin täyttäessä vaaditun määrän kriteereitä, aineiston ja objektin liittämiseen ei ilmene esteitä tai siitä ei aiheudu erillisiä päätösprosesseja sekä intendentin puoltaessa liittämistä, voidaan aineisto liittää sopivaan kokoelmakokonaisuuteen. Laajalle aineistolle tai sitä erikseen tarvitsevalle aineistolle voidaan myös luoda oma kokoelmayksikkö kokoelmien sisällä.

Kokoelmiin hankitaan objekteja ja aineistoa ensisijaisesti lahjoituksina sekä satunnaisina kokoelmista tehtyinä luetteloimattomina aineiston museolöytöinä. Deponointeja on vain taidemuseon kokoelmissa ja uusia deponointeja ei ensisijaisesti oteta vastaan, myös vanhoja kokoelmiin kuuluvia deponointeja on pyrkimys muuttaa lahjoituksiksi uusien sopimusten myötä.

Kokoelmien hankintojen perustana toimivat kappaleessa 5.5. jaotellut kartunnan muodot, joissa korostuu passiivinen kartunta ja aineettoman kulttuuriperinnön sekä nykydokumentoinnin alueet. Aktiivista hankintaa toteutetaan vain siis aineettoman kulttuuriperinnön osalta. Aineellinen kartunta ja hankinta painottuvat passiivisen kartunnan myötä tapahtuviin lahjoituksiin ja myyntitarjouksiin. Ostoja tehdään museon talousarvion sallimissa rajoissa, mutta rajallisen resurssitilanteen tähden hankinnoissa painotetaan lahjoituksia ja muita hankinnan muotoja.

Kokoelmiin liitettävät aineistot kirjataan liittämisen yhteydessä kokoelmakohtaiseen inventointilomakkeeseen. Luetteloinnista vastaa intendentti, joka toteuttaa tehtävän aineiston vastaanottamisen yhteydessä. Tunnisteluetteloon kirjaamisen jälkeen aineisto siirretään sille suunnattuihin kokoelma- ja arkistotiloihin. Tunnisteluetteloa käytetään pohjana digitointi- ja tutkimusprosesseissa, joiden avulla muodostetaan sähköiset luettelointi- ja kokoelmanhallintatiedot.

6.3. Luettelointi ja digitoinninprosessit

Lapuan kaupungin museoissa sähköinen luettelointi- ja kokoelmanhallintajärjestelmien käyttöönottoprosessi on aloitettu. Kaikkien museoiden luettelointijärjestelmänä toimii tällä hetkellä Excel-taulukko. Pyhälähden negatiivit on luetteloitu myös paperisiin lomakkeisiin. Tavoitteena on yhdenmukaistaa aineistojen tiedot ja digitoida sekä luetteloida ne yhteiseen digitaalisen kokoelmanhallintajärjestelmään?

Kaikissa luettelointitiedoissa pyritään yhdenmukaisuuteen. Kaikkien museoiden kokoelmien hallinnassa tiedot kirjataan niin, että ne ovat pohjana ja tukena digitaalista luettelointia varten.

Diariointitiedoissa käytetään pohjana Museoviraston luettelointiohjeita eri aineistotyypeille ja eri aineistotyyppit kirjataan niille suunnatun luettelointiohjeen mukaisesti. Museoviraston luettelointiohjeet pohjaavat kansainväliseen SPECTRUM-standardiin.

Luetteloinnin tapoina on kappaleessa 6.2. esitelty tunnisteluettelointi ja kokoelman hallinnan laajempi luettelointi. Tunnisteluettelointi on aineiston vastaanottamisen ja kokoelmiin liittämisen yhteydessä tehtävä luetteloinnin muoto, jossa kirjataan aineiston perustiedot sekä tunnistetiedot, jotka mahdollistavat aineiston löytämisen, hallinnoinnin ja käytön. Tunnisteluetteloinnin pohjalta aineisto voidaan tarkemmin inventoida, digitoida ja luetteloita kattavampaan kokoelmanhallinnan luettelointijärjestelmään.

Luettelointia pyritään yhdenmukaistamaan kaikkien museoiden luetteloinnissa, jotta yhden yhtenäisen digitaalisen kokoelmanhallintajärjestelmän käyttöönotto ja migraatio on mahdollinen.

Luetteloinnissa hyödynnetään Museoviraston luettelointiohjeiden lisäksi niiden pohjana toimivaa SPECTRUM-standardia. Aineistoa pyritään luetteloinnin yhteydessä myös asiasanoittamaan, koska tämä helpottaa aineiston käytettävyyttä ja mahdollistaa sen löytämisen kokoelmanhallintajärjestelmästä helpommin. Asiasanoituksessa käytetään yleistä suomalaista ontologiaa eli YSO:a. Asiasanoitusta on päivitettävä aika ajoin.

Museoviraston luettelointiohjeita käytetään aineistotyyppin mukaan, esimerkiksi taideteosten luettelointiin käytetään taideteosten luettelointiohjeita. Luettelointiohjeita sovelletaan kyseessä olevan aineiston erityispiirteiden mukaan, yleisesti ottaen ohjeistuksen luettelointikohdat ja tietueet sopivat kaikkiin kokoelmien aineistoihin. Kuitenkin erityisesti nykydokumentaation, digitaalisten tallenteiden ja aineettoman kulttuuriperinnön osalta luettelointiohjeita sovelletaan, koska ohjeistukset on tehty aineellisia museo-objekteja ajatellen.

6.4. Kokoelmanhallintajärjestelmät

Tällä hetkellä Lapuan kaupungin museot tallentaa tiedot Excel-taulukkoihin. Yleisenä tavoitteena kaikilla museoilla on yhtenäistä luettelointia, metadatan hallinnointia ja kokoelmanhallintaa yhden sähköisen kokoelmanhallintajärjestelmän käyttöönottoa varten.

Metadatan käytön standardeja aletaan noudattaa kokoelmanhallintajärjestelmän käyttöönoton yhteydessä. Metadatastandardin pohjana on käytetty Kansallisen digitaalisen kirjaston julkaisemaa standardisalkkua. Tämä standardisalkku on laadittu erityisesti FINNA- ja PAS palveluiden sekä muiden yhteisten järjestelmien standardien pohjana. Standardisalkku pohjaa useisiin kansainvälisiin arkisto-, pitkäaikaissäilytys- ja teollisiin standardeihin. Tärkeimpänä valintaperusteena oli standardin pyrkimys toimia yleisenä pohjana erillisten toimijoiden järjestelmien kuten FINNA:n pohjana. FINNA-yhteensopivuus on tärkeä ominaisuus kokoelmanhallintajärjestelmän toimintona, joten se huomioitiin standardin valinnassa jo ennen kokoelmanhallintajärjestelmän valintaa ja käyttöönottoa.

6.5. Poistot

Lapuan kaupungin museot noudattaa museoalan periaatteita sekä ICOM:in museoettisiä sääntöjä, joissa ei hyväksytä kokoelmien tarkoituksellista hävittämistä tai myymistä. Yleisenä museoalan käytäntönä on myös, että kokoelmat ovat luonteeltaan pysyviä. Poisto on voimakas, mutta

kokoelmanhallinnan kannalta tärkeä työkalu sekä hoitotoimenpide, jolla ylläpidetään kokoelmien laatua.

Lopullista hävittämistä ennen arvioidaan mahdollisuudet aineiston konservointiin ja säilyttämiseen vahingoittuneena sekä mahdollisuudet siirtää aineisto esimerkiksi käyttökokoelmaan. Lopullisen kirjallisen päätöksen poistosta ja hävittämisestä tekee museonjohtaja, päätös alistetaan kulttuuripäällikön hyväksyttäväksi. Poistot dokumentoidaan poistolomakkeella ja poistetun aineiston kokoelmatiedot säilytetään kokoelmanhallintajärjestelmässä, omassa poistettujen aineistojen kategoriassaan, tällä varmistetaan kokoelmahistorian yhtenäisyys.

6.5.1. Taideteoksen poisto

Lapuan taidemuseo on erittäin varovainen poistojen suhteen. Mahdolliset poistot perustellaan ja harkitaan huolellisesti. Taideteosten ainutkertaisuus velvoittaa museota säilyttämään teokset kokoelmissa. Teospoistoja tai siirtoja muiden museoiden käyttöön on mahdollista tehdä harkituin perustein. Jos taideteoksia myydään, tulee tuotto käyttää kokoelmien hyväksi.

Teoksen poisto on mahdollinen, jos teoksen materiaali tai tekniikka aiheuttaa vahinkoa muille teoksille, on vaaraksi työntekijöille, jos teos on tuhoutunut tai teoksen ylläpito aiheuttaa museolle huomattavia taloudellisia kustannuksia. Teoksen vaurioituminen ei sellaisenaan ole peruste poistolle, sillä vaurioitunutkin teos voi olla tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen. Teoksen vaurioituminen merkitään teostietokantaan, eikä teosta voi enää asettaa julkisesti esille. Vaurioituneet teokset ovat käytettävissä tutkimustarkoituksiin. Mikäli taiteilijan kanssa on tehty sopimus teoksen elinkaaresta, teos on mahdollista poistaa. Jokainen poistettava teos tulee dokumentoida huolellisesti ennen poistoa. Näin teos säilyy osana kokoelman historiaa, vaikka teos hävitettäisiin lopullisesti.

Mikäli taideteos myydään, annetaan pois tai katoaa, merkitään tieto siitä Lapuan taidemuseon digitaaliseen tietokantaan ja teostiedot voidaan siirtää erilliseen poistettujen taideteosten tiedostoon. Inventointinumeroa ei epoisteta tai käytetä uudelleen. Menetelyllä varmistetaan museon kokoelmahistorian säilyminen.

Museon johtaja tekee teoksen hävittämisestä kirjallisen päätöksen. Lapuan kaupungin sivistyslautakunta vahvistaa hävittämisen kokouksessaan. Kaikista poistoista täytetään poistopöytäkirja, joka arkistoidaan museon arkistoon. Taideteosta hävitettäessä on huomioitava tekijänoikeuslaki.

6.5.2. Kulttuurihistoriallisen kokoelmaesineen poisto

Poistoja tehtäessä tavoitteena on, että museon taloudelliset ja ammatilliset voimavarat voidaan keskittää sellaisen aineiston hoitamiseen, jolla on tiedollista ja kerronnallista merkitystä pitkälläkin aikavälillä. Poiston seurauksena esine usein menetetään peruuttamattomasti, joten ennen poistopäätöstä on tehtävä joukko toimenpiteitä, joilla varmistetaan poistoperusteiden oikeellisuus. Myös itse poistokäytäntöjen täytyy olla sellaisia, että julkinen luottamus museon asiantuntevuuteen ehdottomasti säilyy.

Poistoperusteina voivat olla seuraavat asiat: esine on rikki tai erittäin huonossa kunnossa,

vahingoittunut, fyysisesti tai tutkimuksellisesti niin loppuun kulutettu, ettei sillä ole enää museaalista arvoa. Esine voidaan poistaa, jos se on vaaraksi muulle kokoelmalle esimerkiksi tuholaiten vuoksi tai esine on erittäin huonokuntoinen tai suurikokoinen, jolloin sen säilyttäminen ja hoito on kohtuuttoman kallista. Poistoperusteena voivat olla myös esineen kontekstietojen puuttuminen, esineen sopimattomuus museon tallennusohjelmaan tai jos esine on hävinnyt tai varastettu. Ennen poistoa tulee arvioida esineen mahdollisuudet osana käyttökokoelmaa tai sen siirtämistä toisen museon kokoelmiin.

Ennen poistoa esine pyritään vielä tarvittaessa dokumentoimaan. Museoesineen poistosta on tehtävä museonjohtajan kirjallinen päätös. Kaikista poistoista täytetään poistopöytäkirja, joka arkistoidaan museon arkistoon. Poistettu esine jää tietoineen kokoelman tietokantaan, jotta kokoelmahistoria säilyy yhtenäisenä.

7. Hoito ja turvallisuus

Kokoelmien ylläpito vaatii kokoelmien turvallisuuden ja hoidon varmistamista eri toimenpitein. Hoito ja turvallisuus huomioidaan kaikissa kokoelmien käytön ja säilytyksen tilanteissa. Kokoelmien turvallisuudesta ja hoidosta vastaa omalta osaltaan koko museon henkilökunta. Ensisijainen vastuu kokoelmiin liittyvistä toimenpiteistä on intendentilla.

7.1 Säilytys ja tilat

Kokoelmien säilytyksen päämääränä on esineistön säilymisen turvaaminen. Museokokoelmilla on useampi säilytystila, joihin kokoelmat on sijoitettu. Suurin osa kokoelmista on sijoitettu Lapuan kaupungin kiinteistöihin kuuluvaan kokoelmakeskukseen.

Kokoelmakeskukseen on sijoitettu lähes kokonaisuudessaan kaikki Kotiseutuarkiston kokoelmat, osa muiden kulttuurihistoriallisten museoiden kokoelmaa sekä Taidemuseon kokoelmia. Taidemuseon tiloissa on oma erillinen kokoelman säilytystila taideteoksille. Kulttuurihistoriallisten museoiden kokoelmia on myös omissa kokoelmatiloissaan kulttuurikeskuksen alueella.

Kaikissa kokoelmatiloissa on huomioitu kokoelmien säilytyksen erityistarpeet ja ne on määritelty yleisen museokäytännön mukaisiksi. Kaikissa museon kokoelmatiloissa pyritään hyväksyttävään lämmön, valon, ilmankosteuden ja turvallisuuden tasoon. Säilytystiloissa huoneilman kosteuden vaihteluksi sallitaan + - 5 % ja lämpötilan + - 2°C asetusarvosta. Asetusarvot ovat 50 % suhteellinen kosteus ja + 20°C lämpötila. Taidemuseon tiloissa oloja seurataan kokoelmatilojen mittauslaitteiston sekä henkilökunnan säännöllisten tarkastusten avulla. Taidemuseon poikkeavista olosuhteista kulkee tieto kiinteistöhuoltoon, joka korjaa tarvittaessa tilanteen. Kokoelmatilojen asetusarvoon pyritään kokoelmatilojen ilmastoinnin, kuivauksen, jäähdytyksen ja kostutuksen keinoin. Näitä toimintoja ohjataan ja muutetaan olosuhteiden kuten vuodenaikojen vaihtelun mukaan. Normeista poikkeavat olosuhteet määritellään tapauskohtaisesti. Kokoelma-aineiston pakkauksessa ja säilytyksessä käytetään niille tarkoitettuja happovapaita pakkausmateriaaleja. Pakkausmateriaaleilla pyritään ennaltaehkäisemään aineistoa säilytyksen ja siirtojen aikana olosuhteiden muutoksilta ja vahingoittumiselta.

Digitoidun ja digitaalisen kokoelma-aineiston säilytyksessä käytetään pohjana erityisesti Kansallisen digitaalisen kirjaston ohjeistuksia säilytys- ja siirtokelpoisista tiedostomuodoista sekä aineistojen siirtopakkauksista pitkäaikaissäilytykseen. Ohjeistusten käytöllä pyritään varmistamaan se, että digitaalinen aineisto on häviöttömässä tiedostomuodossa ja sisältää tarvittavat metatiedot pitkäaikaissäilytystä ja mahdollisia järjestelmäsiirtoja varten. Fyysisenä ratkaisuna digitaaliset kokoelmat on sijoitettu rinnakkaisturvallisuuden periaatteen mukaisesti erillisille varmennetuille kiintolevyille, tavoitteena on digitoinnin edetessä ja kokoelmanhallinnan yhdenmukaistuessa siirtää kaikki digitaalinen aineisto varmennetulle verkkolevyille turvallisessa sijainnissa.

7.1.1. Esilläpito

Esilläpidossa noudatetaan samoja periaatteita kuin säilytyksessä (ks.7.1). Näyttelytiloissa aineisto on kuitenkin ensisijaisesti yleisökäytössä ja suhteessa säilytykseen vaihtelevat enemmän. Näyttelytiloissa esineet altistuvat enemmän ympäristölle ja näyttelytiloissa pyritään kiinnittämään erityistä huomiota esineiden kunnan muutoksiin ja ympäristön riskitekijöihin sekä yleiseen turvallisuuteen. Taidemuseon näyttelytiloissa oloja seurataan kokoelmatilojen mittaustilanteiden sekä henkilökunnan säännöllisten tarkastusten avulla. Taidemuseon poikkeavista olosuhteista kulkee tieto kiinteistöhuoltoon, joka korjaa tarvittaessa tilanteen. Muissa näyttelytiloissa on myös pyritty tyydyttäviin olosuhteisiin niin lämpötilan sekä ilmankosteuden osalta. Näyttelytilojen esineistöä seurataan päivittäin.

Museovieraiden ja esineiden turvallisuuteen kiinnitetään erityistä huomiota näyttelytiloissa. Esillä olevien kokoelmien kunnan tilaa ja muutoksia seurataan. Jos esilläolo aiheuttaa muutoksia esineistössä, voidaan tarvittaessa kokoelmaesineet poistaa näyttelytilasta säilytystiloihin tai konservoitavaksi.

7.2. Konservointi ja hoitotoimenpiteet

Konservoinnin kokoelmanhoidollinen tavoitetaso on pyrkiä kokoelmien säilymiseen ja niiden eliniän maksimoimiseen sekä mahdollistamaan kokoelmien käyttöä museon toiminnassa mahdollisimman laajasti. Lapuan kaupungin museoilla ei ole omaa konservattoria. Konservointipalvelut hankitaan tapauskohtaisesti ulkopuoliselta palveluntarjoajalta. Jokainen konservointitilanne harkitaan erikseen. Konservointipäätöksistä vastaa intendentti.

Konservoinnin ja säilyvyyden kannalta tärkein ja resurssitehokkain toimenpide on ennaltaehkäisevä konservointi, jolla pyritään siihen, että kokoelmaa käsittelevät henkilöt on perehdytetty oikeisiin toimintatapoihin aineiston ja käsiteltävän aineistotyyppin kanssa. Kaikki henkilökunta perehdytetään ja ohjeistetaan asianmukaisesti kokoelmien käsittelyyn sekä niiden turvallisuudesta huolehtimiseen eri tilanteissa.

Museon resurssien rajoissa konservoinnin ensimmäisenä tavoitteena on vahingoittumisen tai vahingoittumisprosessin etenemisen estäminen ja aineiston säilymisen varmistaminen. Seuraavana tavoitteena on aineiston konservointi, ennallistaminen ja käytettävyyden mahdollistaminen. Erityisesti toisen asteen tavoitteissa huomioidaan esineen konservointitarpeet, käytössä olevat resurssit ja yleinen tarve esineen konservoinnille.

7.3 Turvallisuus

Museon ja kokoelmien turvallisuuden varmistamisessa pyritään kokonaisvaltaisuuteen. Turvallisuudessa huomioidaan tilojen rakenteellinen turvallisuus, turvallisuusvalvonta, henkilöturvallisuus, toiminnan turvallisuus, tietoturvallisuus ja pelastustoiminta. Kokoelmatoiminnan osalta turvallisuudessa painottuu erityisesti tilojen, turvallisuusvalvonnan ja pelastustoiminnan alueet.

Yleinen vastuu suojelusta kuuluu museoiden sekä kulttuurikeskuksen henkilökunnalle. Kokoelmien osalta vastuu on museon henkilökunnalla. Turvallisuusriskejä pyritään välttämään henkilökunnan koulutuksella sekä asiakkaiden valvonnalla. Kokoelmatiloihin asiakkaat pääsevät vain museohenkilökunnan seurassa.

Tilojen kokoelmaturvallisuudessa painottuu tilojen asianmukaisuus ja olosuhteet (kts.7.1). Kokoelmatiloihin saapuva ja sieltä lähtevä materiaali tarkastetaan tuholaisien varalta. Siirroissa huomioidaan teosturvallisuus asianmukaisin välinein ja siirtotoimenpitein. Tilojen turvallisuudessa varaudutaan myös onnettomuuksiin, kuten esimerkiksi tulipaloihin. Taidemuseon näyttely- ja säilytystilat ovat paloturvalliset ja ne on varustettu hälytysjärjestelmällä sekä ensiammutusvälineistöllä. Taidemuseon kokoelma- ja näyttelytilat on myös varustettu murto suojauksella ja hälytysjärjestelmällä ilkeivallan ja murtojen estämiseksi. Näyttelytilat ovat kokoelmien säilyvyyden ja turvallisuuden osalta riittävät. Onnettomuus- ja vaaratilanteissa noudatetaan kyseisen kiinteistön pelastussuunnitelmaa ja sen ohjeita.

8. Kokoelmien käyttö ja saavutettavuus

Museoiden perustehtäviin kuuluu kokoelmien säilyttämisen lisäksi niiden tarjoaminen yleisölle ja tutkijoille. Säilyttämisen rinnalla tämä kokoelmasisältöjen esilletuonti on yksi museotoiminnan perustoiminnoista. Kokoelmien käytettävyys ja saavutettavuus ovat olennaista museotyössä.

8.1. Saavutettavuus ja liikkuvuus

Lapuan kaupungin museoiden kokoelmien saavutettavuutta pyritään jatkuvasti kehittämään. Museoiden palveluihin kuuluu näyttely- ja kokoelmatoiminnan lisäksi tutkija- ja asiantuntijapalvelut sekä verkkopalvelut kuten HELEMI-tietokanta. Kokoelmien liikkuvuus painottuu Lapuan kaupungin sisäiseen teossijoitukseen. Kokoelmalainat eivät ole suuressa roolissa kokoelmien liikkuvuudessa. Tällä hetkellä vain taidemuseon kokoelmien osalta on toteutettu aktiivista lainaustoimintaa muiden museoiden näyttelyihin. Kokoelmien liikkuvuutta on tavoitteena kehittää ja liikkuvuuteen on tarkoitus luoda uusia käytäntöjä yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Verkossa rikkaammaksi -hankkeen tavoitteena on luoda toimintamalli kokoelmien avoimeen ja vuorovaikutteiseen julkaisemiseen Finna.fi-palvelussa. Hankkeen vastuuvetäjänä toimii Porin taidemuseo ja yhteistyökumppaneina ovat Lönströmin taidemuseo, Lapuan kaupungin

museot ja Jyväskylän yliopiston avoimen tiedon keskus. Porin taidemuseo, Lönnströmin Ja Jyväskylän yo avoimen tiedon keskuksen sekä Lapuan kaupungin museoiden hanke kokoelmien. Hankkeen tavoitteena on parantaa museoiden kykyä edistää kokoelmien digitaalista saatavuutta ja Taidekokoelmat verkkoon -sopimuksen käyttöönottoa tiedottamalla hyvistä käytännöistä ja järjestämällä aiheesta koulutusta. Hankkeessa luodaan aineistojen julkaisemiseen toimintamalli, jonka suunnittelussa hyödynnetään avoimen lähdekoodin ratkaisuja Wikidataa ja Omeka S -julkaisualustaa. Hankkeessa mahdollistetaan yleisön osallistuminen kokoelmatietojen rikastamiseen. Omeka S -julkaisualustaa asentamisesta on neuvoteltu kaupungin ICT-osaston kanssa 2023 hankkeen edistämiseksi Pyhälahden valokuvaamomuseon kokoelmien julkaisemiseksi FINNAssa..

8.2. Kokoelmien käyttäjät ja asiakkaat

Keskeisenä kokoelmien käyttäjänä on oma organisaatio eli Lapuan kaupungin museot sekä muut Lapuan kaupungin sisäiset toimijat ja tahot. Henkilökunta tuottaa kokoelmista sisältöjä näyttelyihin ja julkaisuihin. Näyttelyiden ja kokoelmien sisältöjä käytetään myös museon sekä kaupungin tiedotuksessa, markkinoinnissa ja julkaisuissa tekijänoikeuksien mukaisesti teos-, esine- ja kuvatiedot käytön yhteydessä julkaisemalla. Kokoelmien aineistot ja arkistot ovat museon henkilökunnan ja kaupungin toimijoiden säännöllisessä käytössä.

Tutkijat ovat myös aktiivinen kokoelmien hyödyntäjä. Lapuan kaupungin museoiden kokoelmia käyttävät pääasiassa paikallishistorian tutkijat. Erityisesti kuvakokoelmia hyödynnetään paljon ja kuvien käyttöä julkaisuissa pyydetään usein. Kokoelmia hyödynnetään myös verkossa HELEMI-tietokannan kautta. Tietokantaa hyödyntävät tutkijoiden lisäksi myös satunnaiskävijät ja paikallisesta historiasta kiinnostuneet ihmiset.

Yksi suurimmista museoiden käyttäjäryhmistä on näyttelyissä käyvä suuri yleisö. Yleisössä korostuu paikalliset, eli lapualaiset ja eteläpohjalaiset museokävijät. Myös erilaiset vierailija- ja turistiryhmät ovat merkittävä yleisöryhmä. Taidemuseo keskittyy erityisesti yhteistyöhön paikallisten koulujen kanssa ja taidemuseon yleisössä painottuu vahvasti kouluryhmien osuus.

8.3. Käyttötavat

Kokoelmien käyttötapoja on monia ja niitä pyritään aktiivisesti kehittämään. Näkyvin ja vakiintunein käytön muoto on näyttelykäyttö. Kulttuurihistoriallisissa museoissa avainasemassa on kokoelmien näyttelykäytön onnistuminen ja kehittäminen. Näyttelyiden kokoelmakäyttö on tähän asti ollut kokoelmaesineiden esittelyyn ja kuvailuun nojautuvaa näyttelytoimintaa.

Kulttuurihistoriallisten museoiden kokoelmiin perustuvat perusnäyttelyt uudistetaan vuoteen 2025 mennessä. Tavoitteena on osallistavampi ja monipuolisempi tapa tuoda kokoelmaesineitä ja niihin liittyvää kulttuuriperintöä yleisön esille näyttelytilassa. Näyttelyiden uudistamisen periaatteena on osallistava ja toiminnallinen yleisötyö sekä digitaalista teknologiaa hyödyntävä kokoelmatyö. Kokoelmatoiminnan suurimpana rajoitteena on rajalliset talous-, henkilöstö- ja tilaresurssit, jotka omalta osaltaan rajaavat toimintaa ja ohjaavat käyttämään innovatiivisia ja digitaalisia ratkaisuja kokoelmien esittämiseen.

Taidemuseossa kokoelmien näyttelykäyttö nojaa vaihtuviin näyttelyihin, jotka pohjaavat niin museon omiin taidekokoelmiin kuin myös muilta museoilta ja toimijoilta lainattuihin teoksiin. Taidemuseon toiminnassa nojataan teoksen vetovoiman lisäksi aktiiviseen pedagogiseen yhteistyöhön ja opastuksiin.

Julkaisuissa pyritään myös aktiivisesti hyödyntämään kokoelma-aineistoa. Kokoelmia ja erityisesti valokuvakokoelmia hyödynnetään laajalti niin museoiden kuin myös kulttuurikeskuksen ja Lapuan kaupungin julkaisuissa ja markkinointitoiminnassa lähdetiedot mainiten. Kokoelma-aineistoa käytetään muun muassa näyttelykutsuissa, mainoksissa, lehtijulkaisuissa ja sosiaalisen median tiedotuksessa.

Aineistoa pyritään myös käyttämään kaupallisessa käytössä ja tuotteistamisessa. Kaupallisessa käytössä noudatetaan museoiden eettisiä ja lainsäädännöllisiä määritteitä eli lähtökohtaisesti kaupallisella käytöllä ei pyritä voiton tavoitteluun. Kaikki kaupalliset tulot käytetään museon toiminnan kattamiseen. Kaupallisessa toiminnassa rajoittavana tekijänä on myös osassa kokoelmien luovutus sopimuksia mainittu kaupallisen käytön kieltö sekä aineiston luonteeseen liittyvät eettiset ja tekijänoikeudelliset rajoitteet. Tuotteistamista pyritään kehittämään aktiivisesti näyttelyiden uudistamisen kanssa samanaikaisesti.

Tutkimuskäyttöä pyritään kokoelmien osalta edistämään. Museo toteuttaa omatoimista perustutkimusta, joka mahdollistaa kokoelmien paremman tuntemuksen ja esittämisen yleisölle. Kokoelmat ovat avoimet myös museon ulkopuolisille tutkijoille ja aineistoista kiinnostuneelle yleisölle. Kokoelmia ja arkistoja on mahdollista tulla tutkimaan ja museon henkilökunta auttaa tietopyynnöissä ja kysymyksissä. Henkilökunta myös selvittää ja sopii tutkijoiden kanssa aineiston käytöstä tutkimusjulkaisuissa. Tätä käyttöä rajaa kokoelmien tekijänoikeudet sekä muut käytännöt kuten aineiston käytön eettiset rajoitteet. Yleisenä periaatteena on se, että aineistoa voidaan tarjota ilmaiseksi voittoa tavoittelemattomiin ja yleishyödyllisiin julkaisuihin sekä yleisön omaan henkilökohtaiseen käyttöön. Henkilökunnan työpanosta paljon kuormittavista ja lukumäärältään suurista aineistopyynnöistä peritään hyvinvointilautakunnan kokouksessa hyväksytyyn hinnaston mukainen korvaus. Korvauksella pyritään kattamaan aineistopyyntöä hoitaneen työntekijän selvitystyöhön kulunutta aikaa ja työpanosta.

8.3.1 Verkkójulkaisualustat ja HELEMI-tietokanta

Tällä hetkellä kokoelmien verkkokäytön näkyvin muoto on historiallisen aineiston HELEMI tietokanta, joka julkistettiin yleisölle vuonna 2013. Tietokantaa rakennettiin vuodesta 2011 alkaen kahdella Aisapari ry:n / Etelä-Pohjanmaan ELY-keskuksen rahoittamalla Leadernettiin-hankkeella, joista kehittämishanketta hallinnoi Lapuan kaupungin museot ja investointihanketta Lapua-Säätiö. Kolmas keskeinen yhteistyötaho oli Lapuan kaupunginkirjasto. Tietokanta on yleisön keskuudessa suosittu alusta, josta etsitään tietoa ja kuvia. Tietokannan erikoisuutena on sen sisältöjen artikkelinomainen muoto ja yleisön mahdollisuus tuottaa sisältöä palveluun. Palvelu mahdollistaa kerronnallisen ja yleisölle kuratoidun sisällön tarjoamisen verkossa osana kokoelma- ja museotoimintaa. HELEMI tietokantaa on tarkoitus kehittää ja päivittää osana museoiden kokoelmanhallintajärjestelmä uudistusta. Tavoitteena on säilyttää yleisön hyvin omaksuma työkalu, mutta samalla päivittää ja parannella sen toimintoja.

Kokoelmanhallintajärjestelmän käyttöönoton jälkeen voidaan siirtyä myös hyödyntämään kansallista FINNA-hakupalvelua ja tarjota kokoelmia laajemmin yleisön saataville.

Verkkojulkaisua rajoittaa tässäkin tapauksessa luovutussopimukset ja se, ettei kaikkea kokoelma-aineistoa voi vapauttaa tekijänoikeuksista avoimella lisenssillä jaettavaksi.

Tämänhetkisenä tavoitteena on kokoelmanhallintajärjestelmän käyttöönoton yhteydessä aloittaa HELEMI-tietokannan päivittäminen sekä FINNA-palvelun yhteensopivuuden varmistaminen.

8.4. Kokoelmapalvelut

Museoiden kaikki kokoelma-, kuva- ja tietopalvelut toimivat pääasiassa yhtenä yksikkönä, josta museohenkilökunta vastaa. HELEMI-tietokanta tarjoaa verkkopalvelun, jonka kautta yleisö voi etsiä tietoa ja kuva-aineistoa verkosta. Kaikki tiedustelut tai kuvapyynöt tehdään kuitenkin ottamalla suoraan yhteyttä museon henkilökuntaan. Kokoelmiin ja arkistoihin voi henkilökunnan seurassa tutustua. Koska kokoelmapalveluilla ei ole säännöllistä ja isoa käyttöastetta, museoilla ei ole erikseen käytössä omaa kuvapalvelua tai asiakasliittymää vaan aineistotiedustelut hoidetaan ottamalla yhteyttä museon henkilökuntaan ensin puhelimitse tai sähköpostitse. Henkilön kanssa sovitaan tapaaminen tarvittaessa.

Kokoelma- ja tietopalveluiden yleisenä periaatteena on pyrkimys noudattaa museolain ja museoiden eettisten ohjeiden määrittämää museon tehtävää, eli aineistoa tarjotaan avoimesti yleisölle opetus- ja tutkimuskäyttöön. Kokoelmat ovat avoimet kaikille aineistoista kiinnostuneille. Kokoelmia ja arkistoja on mahdollista tulla tutkimaan ja museon henkilökunta auttaa tietopyynnöissä ja kysymyksissä palveluhinnaston mukaan. Yleisenä toiminta-ajatuksena on myös se, että aineistoa voidaan tarjota ilmaiseksi voittoa tavoittelemattomiin ja yleishyödyllisiin julkaisuihin sekä yleisön omaan henkilökohtaiseen käyttöön.

Henkilökunnan aikaa ja työpanosta vievistä sekä haastavista ja lukumäärältään suurista aineistopyynnöistä peritään hinnaston mukainen korvaus. Korvauksella pyritään kattamaan aineistopyyntöä hoitaneen työntekijän selvitystyöhön kulunutta asiantuntijatyöaikaa.

8.5. Käyttöluvat- ja korvaukset

Kokoelmien aineistot ovat yleisölle avoimet, mutta aineistojen käytöstä julkaisuissa ja museosta erillisissä yhteyksissä on omat käytännöt. Tekijänoikeudet rajaavat aineiston käyttöä ja julkaisua varten aineistoa tarvitsevan tahon tulee erikseen sopia museon kanssa aineiston käytöstä. Aineiston käytöstä voidaan periä palvelumaksu voimassa olevan hinnaston mukaan.

Museo ei anna aineistoa käytettäväksi, jos käyttötarkoitus on kielletty aineiston luovutussopimuksessa. Aineistoa ei voi myöskään antaa käyttöön, jos käyttötarkoitus on vahvasti ristiriidassa kokoelma-aineistoon liittyvän historiallisen viitekehyyksen tai aineistoon liittyvien henkilöiden henkilökohtaisen moraalisen tai poliittisen vakaumuksen kanssa. Myös käyttötarkoituksen ristiriita museon toiminta-ajatuksen kanssa voi estää aineiston käyttöluvan

myöntämisen.

Arvioinnissa huomioidaan myös kyseisen julkaisun kaupallisuus ja voiton tavoittelu. Kaupallisuus ei ole este käytön sallimiselle, mutta osa aineistojen luovutussopimuksista kieltää yksiselitteisesti kaupallisen käytön. Tällöin kaupalliseen käyttöön suunniteltu aineisto tulee olla sellaista, jonka luovutussopimus sen sallii. Kaupallisen käytön tapauksessa huomioidaan myös kyseisen julkaisun kulttuuriperinnöllinen ja sivistävä merkitys. Julkaisu voidaan sallia jos julkaisun ensisijainen tavoite on yhtenevä museolle määritetyn toimintaperiaatteen kanssa, eli julkaisulla ei tavoitella rahallista voittoa. Julkaisusta kerätty tuotto tulee täysimääräisenä ohjata julkaisun tuotannon kuluihin eikä julkaisulla tule tavoitella voittoa. Jokainen käyttöpyyntö käsitellään ja tarkastetaan tapauskohtaisesti.

Kaikesta museon aineistosta laaditaan erillinen käyttösopimus aineistoa hyödyntävän tahon kanssa. Kaikissa käyttöluvuissa aineiston käyttötarkoitus rajataan tarkasti kyseisen julkaisun esitykseen tai painoserään. Aineistoa ei saa käyttää muuhun kuin sovittuun käyttötarkoitukseen ja aineistoa ei voi jakaa eteenpäin. Tekijänoikeuksia ei koskaan anneta eteenpäin käyttösopimuksella. Aineiston käytöstä peritään hinnaston mukainen korvaus.

8.6. Käytön rajoitukset

Kokoelmien käyttöä rajaa moni tekijä. Aineiston käyttöä yleisesti rajoittaa lainsäädäntö ja sopimukset. Tietosuojalaki rajoittavat museon kokoelmatehtävän ja museolain määrittämien tehtävien suorittamista. Kokoelma-aineiston avaaminen ja julkistaminen verkkoalustoilla toteutetaan tietosuojalain ja tekijänoikeuksien sallimissa rajoissa. Kaikkea aineistoa ei voi julkaista tai esittää yleisölle eikä myöskään jakaa avoimella, vapaalla lisenssillä. Aineiston jakamisessa tulee huomioida se, ettei tietosuojalaissa mainittuja henkilötietoja tai henkilötietoon rinnasteisia tietoja julkisteta. Nämä tiedot tulee rajata pois julkaistavasta aineistosta.

Tekijänoikeuslaki rajaa myös aineiston käyttöä. Yleisesti museon aineistoista on laadittu lahjoituksen tai deponoinnin yhteydessä sopimukset, joissa määritetään aineiston käytöstä. Sopimuksissa on pyritty siihen, että museo saa mahdollisimmat laajat oikeudet aineiston käyttöön omassa toiminnassaan. Lahjoittajataholla jää kuitenkin moraaliset oikeudet. Teoksen tai kuvan tekijä tulee mainita aineistoa esittäessä. Kuvaa tai teosta ei myöskään saa saattaa yleisön saataviin tekijää loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Luovutussopimuksissa pyritään siihen, että luovuttajan kanssa yhdessä laaditaan sopimus, joka tyydyttää kumpaakin osapuolta sekä on museon kokoelmatoiminnan näkökulmasta tarpeeksi joustava. Tällä pyritään siihen, että sopimusta ei tarvitse erikseen korjata tai täydentää jälkeenpäin ja museo voi hyödyntää aineistoa lain velvoittamassa kokoelmatoiminnassaan mahdollisimman laajasti.

Luovutussopimuksissa määritetään museon velvoite säilyttää ja hoitaa luovutettavaa aineistoa osana museon kokoelmatoimintaa sekä museon oikeus asettaa aineisto esille ja tarjota sitä yleisölle. Sopimuksissa myös määritetään aineiston tekijänoikeuksien siirtäminen tekijänoikeuslain(404/1961) sallimissa rajoissa museolle. Teos- tai kuva-aineiston tekijä säilyttää luovuttamansa teoksen moraaliset oikeudet.

Lapuan kaupungin museot

Kaikissa sopimuksissa mainitaan myös, ettei aineiston tekijänoikeuksia voi luovuttaa eteenpäin lukuun ottamatta tilannetta, jossa museo lopettaa toimintansa. Tässä tapauksessa kokoelmat tekijänoikeuksineen siirtyvät alueelliselle vastuumuseolle. Jos alueellinen vastuumuseo estyy aineiston vastaanottajaksi, voidaan aineistoa tarjota muille ammatillisesti toimiville museoille tai arkistoille säilytettäväksi. Tällä pyritään noudattamaan museolakia ja turvaamaan kokoelmien säilyminen myös museotoiminnan päättyessä.

Suurimpana rajoitteena kokoelmien käytölle ovat juuri lainsäädännön ja sopimusten tuomat määritteet, jotka rajaavat aineiston jakamista verkkoalustoilla. Kaikkea kokoelma-aineistoa ei voi jakaa, koska kokoelmiin kuuluu myös aineistoja, jotka sisältävät henkilötietoihin liittyvää sisältöä. Kokoelmia ei voi myöskään julkaista avoimella lisenssillä yleisölle, koska luovutus sopimuksissa on erikseen rajattu, ettei tekijänoikeuksia voi antaa eteenpäin. Sisällön jakaminen verkossa avoimen lisenssin avulla on tekijänoikeuksien eteenpäin antamista.

8.7. Lainat, talletukset ja sijoittaminen

Lapuan kaupungin museot toteuttavat pääasiassa lainaus- ja sijoittamistoimintaa. Lainaustoiminta painottuu taidemuseon kokoelmiin. Sijoitustoimintaa tehdään kummassakin museoyksikössä. Kokoelmia voidaan lainata ensisijaisesti muiden museoiden näyttelytoimintaan määräajaksi. Sijoitustoiminnassa painotus on erityisesti Lapuan kaupungin julkisissa tiloissa ja kiinteistöissä. Sijoitustoimintaa voidaan myös harkinnanvaraisesti tehdä lapualaisten muiden toimijoiden kuten yritysten kanssa.

Kaikessa lainaus-, talletus- ja sijoitustoiminnassa käytetään sopimus pohjaa, josta laaditaan tapauskohtainen kappale. Sopimuksella varmistetaan se, että kokoelma-aineiston omistajasuhde, käyttötarkoitus, turvallisuus ja muut tärkeät seikat ovat kaikkien osapuolten tiedossa.

Sijoitus- ja lainaustoiminnasta vastaa museon henkilökunta, joka hoitaa yhteistyössä lainaajatahon kanssa sijoituksen tai lainan toteutuksen. Museoiden kanssa työskennellessä vastuuta ja siirtotoimenpiteitä voidaan jakaa myös vastaanottavan tahon kanssa. Muiden toimijoiden kanssa museon oma henkilökunta vastaa siirrosta ja siihen liittyvästä turvallisuudesta. Tällä varmistetaan kokoelma-aineiston siirtovaiheen turvallisuus ja ammattimainen käsittely. Kaikissa sopimuksissa määritetään myös lainan tai sijoituksen ajallinen kesto.

Lainaus- ja sijoituskäytännöissä laaditaan erillinen sopimus. Sijoitussopimuksessa korostetaan esineistön kuulumista museokokoelmiin ja esineen turvallisuusnäkökulmat. Museo varaa oikeuden siirtää sijoitettua kokoelma-aineistoa, käyttää sitä kokoelmatoiminnassaan ja näyttelyissään ilman korvaavan esineen tarjoamista. Sijoitussopimuksessa kielletään esineiden siirtäminen, käsittely tai uudelleen ripustaminen ilman museon omaa suostumusta.

Sijoituskohteen yhteyshenkilö on myös velvollinen vastaamaan esineen turvallisuudesta sekä ilmoittamaan mahdollisista vaurioista tai sijoituskohteessa tapahtuvista muutoksista, kuten esimerkiksi remonteista. Museon henkilökunta myös tekee säännöllisiä inventointikäyntejä, joilla varmistetaan sijoitetun kokoelmaesineen kunto ja tarpeet. Museolla on myös oikeus purkaa sijoitussopimus, esimerkiksi jos teokset ovat alttiina vaurioille tai tuhoutumiselle sijoituskohteessa.

Sijoituksessa Lapuan kaupungin museoiden vakuutus kattaa teosvahingot, lainaajataho vastaa omavastuusuudesta.

Teoslainasopimuksessa määritetään vastuu kokoelmista lainaajataholle, joka vastaa kokoelmien turvallisuudesta ja olosuhteista lainan aikana. Lainalle ilmoitetaan sopimuksessa ajallinen kesto kalenteripäivän tarkkuudella. Lainasopimuksessa määritetään myös tarkkaan lainaan liittyvä pakkaus- ja siirtoprosessi sekä niistä vastaava taho. Lähtöpakkauksesta vastaa Lapuan kaupungin museot, palautusta varten pakkaamisesta lainaajataho. Kuljetuksesta vastaa toinen osapuoli tai ostopalveluna siirron hoitava kuljetuspalvelu, tämä sovitaan tapauskohtaisesti. Lainaja vastaa kokoelma-aineistoon liittyvistä vakuutuksista sille ajalle kun kokoelma poistuu Lapuan kaupungin museoiden tiloista ja palaa sinne, mukaan lukien kuljetuksen.

Museolain lisäksi museoiden toimintaa ja kokoelmatyötä ohjaavat useat muut Suomen ja Euroopan Unionin säätämät lait sekä kansainväliset ja kansalliset sopimukset.

Lainsäädäntö:

Perustuslaki 11.6.1999/731:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Museolaki 15.3.2019/314:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190314?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Museolaki>

Arkistolaki 23.9.1994/831:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1994/19940831?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Arkistolaki>

Tiedonhallintalaki 906/2019:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190906>

Laki kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamisesta 933/2016:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2016/20160933>

Euroopan Unionin tietosuoja-asetus 2016/679 ja sitä täydentävä tietosuojalaki

5.12.2018/1050:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679>

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050>

KAM-juridiikkaryhmän suositus Tietosuoja KAM-sektorilla (15.5.2019):

<https://musiikkiarkisto.fi/kam/tarkoitukset-ja-tehtavat/kannanotot/>

Euroopan Unionin saavutettavuusdirektiivi 2016/2102:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A32016L2102>

Muinaismuistolaki 17.6.1963/295:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1963/19630295?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Muinai%20muistolaki>

Laki rakennusperinnön suojelemisesta 4.6.2010/498:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100498?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Rakenn%20ussuojelulaki>

Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Maank%20%C3%A4ytt%C3%B6-%20ja%20rakennuslaki>

Ampuma-aselaki 9.1.1998/1:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1998/19980001?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Aselaki>

Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1961/19610404?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Tekij%C3%A4noikeuslaki>

Tietosuojalaki. [Tietosuojalaki 1050/2018 - Säädökset alkuperäisinä - FINLEX®](#)

Keskeiset säännöt, sopimukset ja ohjelmat:

ICOMin museoalan eettiset säännöt: <https://icomfinland.fi/toiminta/museoetiikka/>

Euroopan neuvoston puiteyleissopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta

merkityksestä (Faron puiteyleissopimus) 27.10.2005, eduskunta ratifioinut vuonna 2017

<https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/euroopan-neuvosto-ja-kulttuuriperinto/#Faronpuiteyleissopimus>

Unescon yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta 16.11.1972, ratifioitu 13.2.1987

<https://minedu.fi/documents/1410845/3898342/Yleissopimus+maailman+-+kulttuuri-+ja+luonnonperinn%C3%B6n+suojelemisesta.+Helsinki+1990.pdf>

Unescon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta, Helsinki 2013

https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2013/20130047/20130047_2

Unescon yleissopimus kulttuuriomaisuuden luvattoman tuonnin, viennin ja

omistusoikeuden siirron kieltämiseksi ja ehkäisemiseksi sekä Undidroit'n yleissopimus, Helsinki 2001

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990092/19990092_2

Haagin yleissopimus (Yleissopimus kulttuuriomaisuuden suojelemiseksi aseellisen selkkauksen sattuessa), Helsinki 1990.

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1994/19940093/19940093_2

Muita museoiden toimintaa ohjaavia asiakirjoja:

Mahdollisuuksien museo – opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030:

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160600>

TAKO-tallennustyönjako:

<http://tako.nba.fi>

Tallennus- ja kokoelmatyön ohjeet ja oppaat:

MUSEOVIRASTO:

[Museoalan kehittämisen ohjeita ja oppaita - Museovirasto](https://www.museovirasto.fi/fi/palvelut-ja-ohjeet/museoalan-kehittaminen)

(<https://www.museovirasto.fi/fi/palvelut-ja-ohjeet/museoalan-kehittaminen>)

[Digitaaliset aineistot - Museovirasto](https://www.museovirasto.fi/fi/digitaaliset-aineistot)

(<https://www.museovirasto.fi/fi/digitaaliset-aineistot>)

TAKO Aineistoja tallennus- ja kokoelmatyöhön

Aineiston tallennus- ja käyttöluupa on muokattava lomakepohja, joka on tehty kaikkien museoiden vapaaseen käyttöön. Museot voivat muokata lomaketta omien tarpeiden mukaisesti. Täytettävät kentät näkyvät tummina alueina, joihin on kirjoitettu ohjetekstit tietojen lisäämiseksi.

Aineiston tallennus- ja käyttöluupa helposti muokattavana word-tiedostona.

Ketterä nykydokumentointihanke:

Ohjeistus ketterään nykydokumentointiin 2022

Pelastusdokumentoinnin parhaat käytännöt (2017) - pdf

Deaccessioning. Sharing experiences from Finland (2016) - pdf

Kokoelmapoistojen yhteiset käytännöt (2016) - pdf

Kokoelmapolitiikan muistilista museoille (2015) - pdf

Kokoelmapoistojen hyvät käytännöt (2015) - pdf

Luovan työn dokumentointi. Kuusi taitelijadokumentointia (2014) - pdf

Tekijä - museo - yleisö. Nykydokumentointia museoyleisöjen parissa (2012) - pdf

TAKO-aineiston luettelointiohjeistus 1.0 (2012) - pdf